

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА
Кафедра режисури

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Виконала:

здобувачка вищої освіти магістратури
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 026 «Сценічне мистецтво»
Катерина КОВАЛЕНКО

Науковий керівник:

Заслужений артист України,
старший викладач кафедри майстерності актора
Харківської державної академії культури
Павло КУЧИН

Наукові рецензенти:

- 1) Заслужена діячка мистецтв України
Наталя ТІМОШКІНА;
- 2) Кандидат мистецтвознавства,
Доцент кафедри режисури ХДАК
Роман НАБОКОВ

Допущено до захисту
Зав. кафедри _____ Сергій ГОРДЄЄВ
20 грудня 2023 р.

Харків
2023

Харківська державна академія культури

Факультет сценічного мистецтва
Кафедра режисури
Ступінь вищої освіти «Магістр»
Галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність 026 «Сценічне мистецтво»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри режисури

_____ / Сергій ГОРДЄЄВ /

19 жовтня 2022 року

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи здобувачки вищої освіти
Катерини Коваленко

1. Тема:

**«СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ»**

науковий керівник — Заслужений артист України,
старший викладач кафедри майстерності актора ХДАК

Павло КУЧИН

затверджені рішенням кафедри режисури від 19 жовтня 2022 р.

2. Строк подання роботи – 20 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи – в роботі досліджується стан та метаморфози в українському театральному мистецтві воєнного часу.

4. Зміст кваліфікаційної роботи:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. СПЕЦИФІКА РОБОТИ УКРАЇНСЬКИХ ТЕАТРІВ В УМОВАХ
ВІЙНИ: ЗАСОБИ ТА ПРИСТОСУВАННЯ

РОЗДІЛ 2. ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
ТА СЬОГОДЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

РОЗДІЛ 3. ТЕАТР ВОЄННОГО ЧАСУ: ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ РОБОТИ
ЖИТОМИРСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО
ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА КОЧЕРГИ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділи	Відомості про консультантів розділів кваліфікаційної роботи	Підпис і дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	доктор культурології, професор Антоніна КІКОТЬ	20. 10. 2022	
Розділ 1	Заслужений артист України, старший викладач кафедри майстерності актора Павло КУЧИН	18. 01. 2022	
Розділ 2	кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри режисури Роман НАБОКОВ	15. 04. 2023	
Розділ 3	Заслужений артист України, старший викладач кафедри майстерності актора Павло КУЧИН	29.08. 2023	
Висновки	кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри режисури Світлана ШУМАКОВА	08. 10. 2023	
Список використаних джерел	доктор культурології, професор Антоніна КІКОТЬ	07. 11. 2023	
Додатки	Заслужений артист України, старший викладач кафедри майстерності актора Павло КУЧИН	17. 11. 2023	

6. Дата видачі завдання – 19 жовтня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання	Примітка
1.	Вступ	18. 01. 2023	
2.	Розділ 1	15. 04. 2023	
3.	Розділ 2	29. 08. 2023	
4.	Розділ 3	08. 10. 2023	
5.	Висновки	07. 11. 2023	
6.	Список використаних джерел	17. 11. 2023	
7.	Додатки	01. 12. 2023	
8.	Редагування тексту	16. 12.2023	
9.	Збір рецензій	20. 12. 2023	

Здобувачка вищої освіти

_____ Катерина КОВАЛЕНКО
(підпис)

Науковий керівник роботи

_____ Павло КУЧИН
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. СПЕЦИФІКА РОБОТИ УКРАЇНСЬКИХ ТЕАТРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАСОБИ ТА ПРИСТОСУВАННЯ	12
1.1. Становище та видозміни в українському театрі після Революції гідності	12
1.2. Відновлення роботи театрів після повномасштабного вторгнення російських окупантів	17
1.3. Робота театрів під час «повітряних тривог» та створення умов для безпечного перегляду вистав	21
Висновок до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА СЬОГОДЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	30
2.1. Театр, як місце збереження культурних цінностей українського народу в період Другої світової війни	30
2.2. Театральне мистецтво як художня інтерпретація реального життя в роки німецької окупації України.....	37
2.3. Значення театрального мистецтва в період воєнно-політичної агресії	47
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. ТЕАТР ВОЄННОГО ЧАСУ: ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ РОБОТИ ЖИТОМИРСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА КОЧЕРГИ	55
3.1. Специфіка роботи Житомирського театру в умовах воєнного стану: засоби та пристосування.....	55
3.2. Зміни в колективі театру. Прем'єри, випущені після 24 лютого 2022 року	64
3.3. Бачення воєнно-політичної ситуації в Україні акторами театру та перспективи розвитку театрального мистецтва в нових реаліях.....	72
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

*«Театр – це найсильніша підпора
національного організму, це збірний вияв слова нації,
яка живе й бореться...»
автор, Григор Лужницький*

Обґрунтування вибору теми дослідження. Український театр являється унікальним явищем національного мистецтва та культури українського народу. Одне із головних завдань театрального мистецтва – популяризація культурної спадщини та сприяння формуванню національної самосвідомості серед сучасної молоді. В театрі висвітлюються важливі питання, пов'язані з історією та культурою нашого народу. Від здатний доносити до молоді аудиторії історію свого народу. Вистави можуть висвітлювати історичні події, народні звичаї, культуру та легенди, які молоді люди краще зрозуміють та відкладуть у своїй пам'яті. Адже видатний український режисер та мистецький діяч Лесь Курбас писав, що театр має бути таким, яким має бути суспільство завтра.

Театралізовані вистави надихають глядачів на патріотичні подвиги. Вони порушують актуальні проблеми суспільства, допомагають людям зрозуміти, що саме вони можуть зробити для покращення ситуації в Україні.

Театр часто стає засобом національного об'єднання. Наприклад, вистава, в якій показані національні проблеми, може змусити глядача відчувати себе частиною єдиної нації, посприяти національній єдності та патріотизму. Українські театралізовані вистави, що вийшли після 24 лютого, викликають емоції та почуття, які можуть відіграти важливу роль у формуванні національної свідомості українців. Нові поставлені вистави ґрунтуються на історичних фактах та подіях, що відбулися після повномасштабного вторгнення російських окупантів. Кожний сюжет передає біль, відчай та велике горе, яке принесла війна.

Значна частина театрів та філармоній (національних, регіональних, муніципальних та навіть приватних), а це близько 150, відновили свою роботу уже через декілька місяців після повномасштабного вторгнення. Окремі українські театри, тільки-но «одужали», зрозуміли, що глядачам дуже потрібна духовна підтримка, яка можлива також через мистецтво. Ці театри почали виступати у бомбосховищах, в метро, формували польові бригади для передової та виступів у госпіталях. Житомирський академічний музично-драматичний театр імені Івана Кочерги, який був взятий для вивчення в магістерській роботі, також відновив свою роботу уже в квітні 2022 року. Театр поступово став другим фронтом з початком повномасштабного вторгнення. Перемога на цьому фронті не менш важлива, ніж на тому, на якому зараз зосереджено увагу всього світу.

Українці живуть в такий період, коли питання збереження національної культури є вкрай гострим, адже люди помирають за можливість бути вільними та незалежними. Український театр було створено в ті часи, коли Російська імперська влада крок за кроком позбувала його національної ідентичності. Зараз спостерігаємо таку ситуацію на окупованій російськими військами території. Російські загарбники знищують українську культуру, спалюючи заклади культури, в тому числі і театри. Тим не менш, робота театрів під час війни залишається вкрай важливою для підтримки духу народу, висвітлення тих чи інших подій реального життя на театральних сценах. Тож **актуальність** дослідження трансформаційних процесів сучасного українського театру в умовах воєнного стану є беззаперечною.

Об'єкт дослідження: український театр в період російського вторгнення.

Предмет дослідження: трансформаційні процеси в театральному мистецтві під час російсько-української війни.

Мета та завдання дослідження. *Мета* – дослідити стан та метаморфози в театральному мистецтві в період воєнного стану.

Досягнення мети передбачає вирішення таких *завдань*:

1. Визначити становище та видозміни в українському театрі після Революції гідності.
2. Вивчити зміни в роботі українських театрів після повномасштабного вторгнення російських окупантів.
3. Провести аналіз історичних витоків театрального мистецтва, провівши паралель становища культури сьогодні та в період Другої світової війни.
4. Дослідити роботу Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги в період повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року і до сьогодні.
5. Проаналізувати трансформації в театральній сфері та визначити перспективи розвитку театральної справи в Україні.

Методи дослідження. В роботі були використані теоретичний метод дослідження: порівняння, систематизація та узагальнення джерел з питання використання театрального мистецтва як засобу формування естетичної культури народу; культурологічний метод: системний та історичний аналіз; метод соціометричного аналізу (інтерв'ю, опитування).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у висвітленні концептуальних засад вітчизняного українського театру в умовах воєнного стану; доповненні уявлень про вплив театрального мистецтва на формування естетичної культури в час війни; доведенні позитивного впливу мистецтва в період найскладніших часів життя українського народу.

Практичне значення одержаних результатів: заохочення глядачів ходити на театральні вистави, підтримувати вітчизняний театр, і тим самим творячи історію українського мистецтва.

Науково-дослідницька робота може допомогти майбутнім магістрам в ознайомленні з обсягами, правилами оформлення магістерської роботи, її внутрішнім наповненням. Майбутні студенти магістратури зможуть використовувати мою роботу як приклад, аналізувати її, та вчитися не лише на своїх помилках.

Результати роботи можуть бути використані в навчально-методичних публікаціях на кафедрі майстерності актора в Харківській державній академії культури. Також можливе подальше використання результатів роботи в навчальних курсах «Історія театру», «Майстерність актора», «Режисура», а також в державних програмах, інших наукових дослідженнях, пов'язаних з подальшою розробкою теорії театрознавства; при підготовці навчальних і методичних посібників з дисциплін (курсів) спеціалізації.

Апробація результатів дослідження здійснена на III Всеукраїнській науковій конференції "Актуальні дискурси мистецтва естради: традиції та європейська інтеграція" (КНУКІМ) та Міжнародній науково-теоретичній конференції молодих учених "Культура та інформаційне суспільство XXI століття" (ХДАК).

Результати дослідження обговорено на кафедрі режисури Харківської державної академії культури.

Публікації:

1. Пашковська К.С. Трансформаційні процеси українського театру в умовах воєнного стану. *Культура та інформаційне суспільство XXI ст.*: матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. (20-21 квітн. 2023 р.). Харків: ХДАК, 2023. С. 63-64.
2. Пашковська К.С. Вплив театрального мистецтва на формування національної свідомості української молоді. *Актуальні дискурси мистецтва естради: традиції та європейська інтеграція.*: матеріали III Всеукр. наук. конф. (21 квітня 2023 р.). Київ: КНУКІМ, 2023. С. 291-294.

Структуру роботи складає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел з 34 найменувань (4 сторінки), 3 додатки; основний зміст - 77 сторінок, загальний обсяг роботи - 112 сторінок.

РОЗДІЛ 1

Специфіка роботи українських театрів в умовах війни: засоби та пристосування

1.1. Становище та видозміни в українському театрі після Революції гідності

Трагічні та моторошні події Революції гідності знайшли своє відображення у різних стилях та жанрах театрального дійства. В українському театрі часів Революції гідності насамперед були представлені інвективи майдану: «Лабіринт» О. Вітри, «Ми, Майдан» Н. Сімчич, «Кицька на спогад про темен» та «Майданське пекло», «Під знаком Пуй» В. Куп'янського, «Богдан-2014» К. Скорик, «Каштан і конвалія» О. Миколайчука-Нізівця, «До-дієз Шостий Октава» І. Юзюка, «Щоденники Майдану» Н.Ворожбіт, «Саньок» О. Гриценко, «Жінки та снайпер» Т. Кіценко, «Лицар храму» Т. Іващенко, «Наталка» Н. Ігнат'євої, «Гірчичне зерно», «Нові сучасні люди» М. Істина та ін.

Завдяки зусиллям Відділу драматургічних проєктів Національного центру театрального мистецтва імені Л. Курбаса першим до антологій було віднесено «Майдан. До та після», 2016[1]. До неї увійшло 9 п'єс авторів різних поколінь (Д. Терновий, Я. Верещак, О. Миколайчук, Н. Сімчич, Н. Неждан, О. Вітер та ін.). Майдан — це чіткий посил, маркер нашої української ідентичності: культурної, політичної, індивідуальної. Більшість текстів віднесено «Майдан. До та після», що містяться в цій антології, тематично пов'язані з суспільно-історичними змінами, що відбулися в Україні.

В антології «Майдан. До і після» було виділено 3 розділи (предтеча, Майдан, війна). Кожен розділ містить тексти, в яких автори прямо чи опосередковано висвітлюють події в період Революції Гідності, а також події війни, соціальні та культурні явища, їх розвиток на тлі змін історії країни. Кожна частина антології починається цитатами українських та зарубіжних відомих особистостей (В. Симоненка, Е.М. Ремарка, В. Стуса, Б. Паскаля, М.

Вінграновського, О. Стасюка, К. Патена, Д. Аліг'єрі). Ці цитати готують читача до наступних ідей в розділах. Театральне мистецтво почало готувати людей до нових викликів, об'єднання країни та світу в ім'я найважливіших цінностей – гідності, свободи та справедливості[1, с. 12-34].

Яскравим проявом великого бажання до свободи та любові до рідної землі можна назвати виставу «Повертайся живим», яка була представлена глядачу в той важкий період революції. Лев Чорний, артист балету, зіграв головну роль у цій виставі, яку поставили в Київському муніципальному академічному театрі опери та балету для дітей середнього та старшого віку. Ідея вистави полягала у наступному: хлопець, який бере участь у страшних подіях Майдану, думає про все, що відбувається навколо нього. Він бачить, що велика кількість людей зомбовані. Вони не мають своєї власної думки, лише поглинають інформацію, яку показує телевізор. Він не може зрозуміти, що відбувається з цими людьми, чому ніхто з них не бажає свободи, чому люди не хочуть за неї боротися.

Герой цього спектаклю – збірний образ, побудований на імпровізації. Важливо, що у виставі використані вірші Лесі Українки, Тараса Шевченка, Станіслава Тельнюка, Оксани Забужко. Музику до вказаних віршів написала Леся Тельнюк. Вона разом зі своєю сестрою Галиною виконувала пісні вистави. Їх супроводжував і дитячий оркестр. Загалом, кожен компонент балетного спектаклю — музика, спів, гра акторів — відмінно доповнювали одне одного та працювали як єдине ціле. Вистава щиро чіпляла глядача, брала за душу.

Завдання від режисера Дмитра Тодорюка полягало в тому, щоб передати ті емоції, настрої Майдану. Головний герой стояв на сцені, нічого не кажучи і не роблячи, відображав свої емоційні переживання. Герой вистави втілював сміливість, сумлінність та героїзм. Він не відступав перед труднощами, був справедливим стосовно людей[2].

Самих подій Майдану у виставі не було. Однак був акцент на тому, як головний герой переживав ці події в емоційному сенсі. Ось він приходить

додому як переможець і розповідає про Майдан. Він зриває з себе форму, виймає український прапор і поводить з ним, як із маленькою дитиною. Він притискає прапор до серця, виражаючи цим свої почуття. Ось чому він зірвав форму - намагався забути насильство та залишити тільки майбутнє - прапор. Слово Майдан було ототожене з словом «воля» - це така свобода, коли все інше не має значення. Це гордість за свою батьківщину, поєднана з відповідальністю про те, якими можуть бути українці після Революції гідності.

Фінальна сцена вистави вийшла дуже епічною. На авансцені збудували велику барикаду за якою стояв хор та співали сестри Тельнюк. І цей тиск голосів разом з музикою був спрямований до глядача. А головний герой стояв за барикадами. Що сталося з героєм вистави далі, невідомо. Режисер вирішив, що глядач сам має додумати цю частину його життя — після майдану[Додаток А]. У підсумку варто відзначити, що глядачів дуже зачепила ця вистава в емоційному плані, вплинула на їхнє бачення подій, які тоді відбувались в країні.

В той період громадянське суспільство жило постколоніальним синдромом, який досі не дозволяє сприймати травматичні події, що відбуваються довкола. Глядач не хотів асоціювати себе з мучеником чи жертвою. Протягом тривалого періоду театр відповідав потребам українського глядача, продовжуючи дивитися "у бік Москви" з її спадщиною «Станіславщини». Навіть після Революції гідності Росія вважалась наддержавою і, відповідно, російський театр - «супертеатром», який диктував розвиток свого колоніального «молодшого брата». Примітно, що навіть до 2017 року, незважаючи на війну в східній частині України, більшість державних театрів продовжували створювати та показувати виступи російською мовою у переважній більшості репертуару. Ганна Веселовська стверджує, що «український театр таки став самобутнім, розпочав фестивальний рух. Молоді режисери знаходять дедалі більше можливостей для самовираження та пошуку нових форм та ідей»[3].

Тим не менш, революція 2014 року миттєво відобразилась в театральному мистецтві, започаткувавши новий жанр для українського театру. Його роль із суто розважальної змінилась в очах публіки. Першими на ці події відгукнулись незалежні проєкти та експериментальні майданчики. Так, наприклад, вистава режисера з Херсону Андрія Мая «Щоденники Майдану» зазвучала зі сцени Національного театру ім. І. Франка. Робота Мая почалась не раптово чи через революцію. Ще в 2007 році режисер заснував у Херсоні Театральний центр В. Мейєргольда, де почалась робота українського документального театру з виставами «Гойдалка», «Місто на Ч», «Я пам'ятаю, як Ленін помер», «Відьми» та ін.

У 2011 р. разом із Наталією Ворожбит був започаткований міжнародний фестиваль «Тиждень актуальних вистав», який став початком творчості багатьох драматургів. Роль театру не змінювалась у власних очах театру, але вона змінювалась під час взаємодії з глядачем. Деякі театри, зокрема, більш прогресивні та не забюрократизовані, створювали попит на зміни.

Колишній художній керівник Академічного театру драми та комедії Стас Жирков дав інтерв'ю в якому зазначив, що основні соціокультурні трансформації українського театру відбулися з 2014 року. Стас Жирков виділив тоді такі основні події, які змінили український театр: Революцію гідності, смерть Богдана Ступки та постановку вистави «Сталкери».

У 27 років Стас Жирков керував театром «Золоті ворота». За короткий період він не лише повністю оновив репертуар, але й зробив театр майданчиком для діалогу. «Театр почав казати мовою, зрозумілою суспільству, тобто театр почав процес зближення з глядачем, театр став бачити глядача, у тому числі через самоідентифікацію», - сказав Жирков[4].

Смерть Б.Ступки у 2012 році стала серйозною зміною у Молодому театрі, директором якого став молодий режисер Андрій Білоус. Саме він відкрив двері театру для багатьох молодих діячів та нових проєктів. Театр

того часу задихався і потребував змін, які прийшли ще до Революції гідності у 2012р.

На той час у Києві діяли незалежні театри: «Вільна сцена» Богомазова, «Відкритий погляд» Жиркова, які були створені через нездатність молодого покоління пробитися в Державні театри. Вже згодом Жирков і Богомазов стали художніми керівниками великих київських театрів[4].

Олена Мигашко, театральний критик у своїй статті про аналіз стану театру від 2014 року для німецького журналу *Nachtkritik* посилається на виставу «Сталкери», яка знаменувала початок нового українського театру[5].

Прем'єра «Сталкерів» відбувся в Києві 18 березня 2015 року у Молодому театрі. Стас Жирков тоді був директором театру, а головну роль зіграла Ірма Вітовська. Текст п'єси написав Павло Ар'є на основі книги Світлани Олексійович «Чорнобиль, молитва». За словами самого Жиркова, тоді всі найважливіші люди зібралися разом в одній виставі – текст, режисура та гра всього акторського складу. Актор Влад Писаренко отримав за свій виступ «Золоту пектораль», а також велику кількість позитивних відгуків. Цей спектакль вийшов на велику сцену і мав довгий час успіх, гастролював країною та за кордоном.

Театр 2014-2015 рр. став майданчиком для складних дискусій, особливо після виступів. Він виріс із численних артистів, змушених покинути Крим, Луганську та Донецьку області. Ці актори зрештою опинялися в Києві.

Варто додати, що історичні події 2014 року вплинули на інтерес світу до культури України, зокрема до театру. Було проведено низку заходів, спрямованих на міжнародне співробітництво та вихід українського театру на новий культурний рівень. Один з прикладів, конференція Європейських театральних конвенцій у Києві у листопаді 2014 року, куди вперше прибули представники України, і вже у наступному році на українську вітрину приїхало 27 учасників конгресу.

Підбиваючи підсумки відмітимо, що український театр після Революції гідності продовжував основну ідею, засновану ще Лесем Курбасом – пошук власної ідентичності, потяг до Європейських тенденцій, побудова власної національної філософії та основ, на яких повинна вибудовуватись театральна взаємодія, відмінна від пострадянської. Боротьба за владу в театральному секторі триває і досі, як і після Революції гідності. Сам сектор потребує фундаментальних реформ на законодавчому рівні, щоб мати можливість створювати нові форми і вільно займатися пошуком нових ідей. Великим недоліком театру періоду після Майдану та Революції гідності є відсутність закону про меценатство та можливостей комерційного театру.

1.2. Відновлення роботи театрів після повномасштабного вторгнення російських окупантів

24 лютого голова Національної спілки театральних акторів України Богдан Струтинський та керівник київського відділення Національного театру України Олексій Кужельний звернулися до своїх друзів, партнерів з театрів по всьому світу з проханням донести правду про події, що відбуваються в Україні та зупинити агресію з боку РФ. «Фашистська Росія напала на мирну Україну та хоче знищити нашу незалежність... Ми, українці, звертаємось до вас, щоб ви сказали правду світу, нашим урядам, виступити в ефірі та закликати всіх підтримати Україну!! Це загроза всьому цивілізованому світу, загроза Європі чи ні?» [7].

Окремі театри показували спектаклі навіть в перші тижні після повномасштабного вторгнення. Серед них Закарпатський музично-драматичний театр, а також Львівський, Хмельницький та Дніпровський театри ляльок. Окремі артисти об'єднувалися у мобільні колективи та грали на виїзді. Так було в Львові, Черкасах, Сумах, Луцьку, Миколаєві, Ужгороді, Києві, Вінниці.

Театри по всьому світу неодноразово організовували концерти та спектаклі, виконуючи державні та церковні гімни України та відомі українські пісні, а зібрані гроші передавали на підтримку Збройних Сил. Серед них Метрополітен-опера у Нью-Йорку, оперні театри Німеччини, Естонії, Польщі, Великобританії, Латвії та Фінляндії. Тим часом оперні театри України (у Дніпрі, Львові, Одесі) неодноразово влаштовували на вулицях арт-акції «Вільне небо» для заклику інших держав «закрити небо» від російських ракет.

В Івано-Франківському театрі був створений гуманітарно-культурний центр «Рух Опору – Рух допомоги». Там колектив працював за різними напрямками: допомога ЗСУ, територіальній обороні та переселенцям; збирання та роздача гуманітарної, психологічної допомоги, збирання засобів, приготування харчування для евакуйованих, робота на інформаційному фронті. Крім того, колектив Івано-Франківського театру у підвалі, що став притулком, показував п'єси: «На Західному фронті без змін» Ремарка, «Мила Даруся» Марії Матіос, «Гуцулка Ксенія» Ярослава Барнича, «Гамлет» Шекспіра, «Ромео та Джульєтта» [7].

Тим часом ситуація на окупованих територіях була значно складнішою. Яскравим прикладом був Херсон. Місто захопили росіяни уже на 7-й день війни (це сталося 2 березня 2022 р.). Місто перебувало під окупацією майже 9 місяців. Більшість акторів театру свідомо не покинули місто. З прапорами України та плакатами «Херсон — це Україна» співробітники Херсонського театру виходили на мирні мітинги разом з іншим населенням (поки вони були у безпеці), сподіваючись, що місто ось-ось повернуть.

Коли стало очевидно, що швидкого звільнення не буде, багато акторів театру спробували виїхати на підконтрольну територію України. Нажаль були люди, які погодилися співпрацювати з ворогом після оголошення окупаційною владою про набір акторів у «Російський академік». Але

розпочати роботу театру, на щастя, їм так і не вдалося. Були сміливі люди, які залишалися у Херсоні протягом усієї окупації, очікуючи на звільнення.

Через війну колектив театру розкидало Україною, але сам театр не припинив свою діяльність. Вже в червні 2022 року Олександр Книга за підтримки українських театрів, що відновили роботу, провів 24-у «Мельпомену Таврію». Усі учасники (57 театрів із 11 країн) показали спектаклі на своїх сценах[8].

14 жовтня була представлена прем'єра вистави «Лишитися (не) можна» (режисер Євген Резніченко). Актори , Олена Пасько, Ангеліна Павлюк , Руслан Вишнівецький, Євгенія Кірсанова розповіли власні історії життя в окупації та від'їзді з Херсона. У виставі також взяли участь актори з Херсона, які давно живуть у Києві (Валерій Гайфулін, Василь Черношкур). Пізніше їх замінив Сергій Михайловський, який одним із останніх залишив окупований Херсон і також зміг розповісти у виставі свою власну історію. Київська актриса Римма Зюбіна погодилася взяти участь у постановці історії Юлії Бунчак, керуючого директора Херсонського театру.

У спектаклі «Лишитися (не)можна» осмислено важкий вибір, перед яким опинилися херсонці на початку війни: піти чи залишитись? Йдеться про виживання тут і зараз, залежно від обставин та людей, які поряд з тобою. П'єса умовно поділена на дві частини: «Протистояння» та «Евакуація». У першій серії глядач чує, як херсонці щодня виходять на мирні акції протесту. Одним із організаторів мітингів був директор Херсонського театру Сергій Павлюк. Його заарештували, але пізніше відпустили (приблизно в цей же час було заарештовано та звільнено керівників двох херсонських театрів – музично-драматичного та лялькового).

Театр поступово відновив свою роботу у рідних стінах. Почали показувати вистави та проводити різноманітні заходи для херсонців. Місто і досі знаходиться під постійними обстрілами, тому репертуар взагалі не анонсується. Частина команди працює у Херсоні (біля 50 людей), частина в інших містах України. Наразі акторська труппа складається з двадцяти дев'яти

акторів, шести артистів балету, тринадцяти музикантів та восьми вокалістів. Була відроджена ще одна моновистава «Іуда» за п'єсою Лесі Українки «На полі крові» у виконанні Сергія Михайловського. З відновленими виставами та прем'єрами театр протягом року гастролював країною та за кордоном.

У серпні спектакль «Лишитися (не)можна» був показаний у м. Миколаїв, Черкаси, Кропивницький, Житомир, Івано-Франківськ та Львів. За рік існування цей спектакль став більш цілісним. Практично під час кожного перегляду були повітряні тривоги та навіть «прильоти» до деяких міст. Але актори продовжували виступати як і раніше. Після виступів відбувалися зустрічі з відданими глядачами, серед яких було багато вимушених переселенці. В одних містах спектакль був відкриттям, в інших – підтримкою та певною розрадою, здебільшого – надією на скорішу перемогу та повернення додому[9].

Театри, які переїхали з Донбасу та Херсона постали з руїн. Так, Донецький обласний драматичний театр Маріуполя, один із найстаріших в Україні був знищений авіабомбою 16 березня 2022 року. Тоді загинуло близько 600 людей, які там переховувались. Актори та працівники театру, що зуміли залишити Маріуполь, відновили творчу діяльність на закарпатській сцені музично-драматичного театру ім. братів Шерегієвих і вже у липні показали виставу про Василя Стуса під назвою "Крик нації". З цією ж постановкою театр провів свої гастролі.

Багато акторів і діячів театрів, вимушених покинути свої рідні будинки, знайшли притулок і навіть роботу в театрах Західної України. У Львові артисти з різних куточків країни об'єдналися та створили Театр «Варта» (за ініціативою харківського режисера Артема Вусіка)[8]. А трупа Маріупольського театру уже працювала на сцені Музично-драматичного театру в Ужгороді.

27 березня 2022 року Міжнародний день театру пройшов зовсім без урочистостей, без вручення премій чи визначних звань. Тривав 32-й день війни і для багатьох акторів це був день жалоби та поминання загиблих.

Проте вже й тоді почали готуватись до вистав. У Київській національній опері артисти, які залишилися в Києві, виконали фрагменти з опери Миколи Лисенка «Наталка Полтавка». Духовий оркестр Львівського симфонічного оркестру виконав відомі українські композиції та розпочав перші культурні прогулянки – пізнавальні прогулянки-екскурсії Львовом та художні вистави для мешканців та гостей міста. Артисти Одеського оперного театру виконали невелику концертну програму у залі театру. Львівська філармонія дала концерт у парку імені І. Франка. Івано-Франківський театр також відновив виступи на головній сцені. Львівська національна опера спільно із Львівською національною академією музики імені М. Лисенка перед театром показали концерт «Музична героїка у творчості Миколи Лисенка: до 180-річчя від дня народження композитора».

Таким чином, театр поступово став другим фронтом з початком повномасштабного вторгнення. Перемога на цьому фронті не менш важлива, ніж на тому, на якому зараз зосереджено увагу всього світу. Трагічна, непередбачувана та повна випробувань Україна змінила національну культуру та мистецтво. Після 24 лютого покладено край культурним зв'язкам між Україною та РФ[10].

1.3. Робота театрів під час «повітряних тривог» та створення умов для безпечного перегляду вистав

Відомий афоризм «коли б'ють гармати, музи не мовчать» наводить на думку про те, що під час воєнних дій, режисери, актори або ж будь-які люди, що пов'язані з творчістю, повинні розуміти цінність культурної самоідентифікації народу і своєю творчістю надихати людей більше дізнаватися про власну історію та культуру, адже без минулого – немає майбутнього. Аналізуючи російсько-українську війну, яка розпочалась після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, ми розуміємо, що теорія підтвердилась на практиці. Театральні заклади поступово почали

відновлювати свою роботу по всій території України, відволікаючи пересічного громадянина від жахів війни. Їхньою основною місією стало переналаштування роботи театрів згідно реалій воєнного часу, убезпечуючи глядачів під час «повітряних тривог».

Далі зробимо аналіз того, як змінилась специфіка роботи театрів України з часів повномасштабного вторгнення та які умови були створені в Київських, Одеських, Львівських театрах для безпечного перегляду вистав.

Львівські театри почали готуватись до нових прем'єр ще навесні 2022 року і вже тоді підготували надійні укриття для працівників, глядачів на випадок повітряних тривог. Незважаючи на воєнний стан, актори театру імені Марії Заньковецької і зараз продовжують готувати нові вистави для глядачів. Нажаль і чимало акторів під час війни змінили своє ремесло. Режисер Львівського театру Орест Загородній розповів: «Наші чоловіки пішли в тероборону, а після двох місяців навчання їх перевели на передову. Слава Богу, вони не «на нулі», але там часто бувають» [11].

З кожною прем'єрою, каже режисер, до театру стало приходити все більше глядачів. «Особливо внутрішньо переміщені особи, на них ми звертаємо особливу увагу. Вони заспокоюються, хоча б на ті дві години, і хтось може плакати, хтось може сміятися», – розповідає Андрій Мацяк, генеральний директор театру імені Марії Заньковецької.

У випадках, коли починає звучати тривога, вистава переривається, а глядачі спускаються в захисне укриття, розташоване в театрі. Після сигналу про відбій тривоги всі повертаються в зал. Квитки продаються обмеженою кількістю, максимум 300 осіб з урахуванням місць в укритті. Андрій Мацяк, який працює в театрі, говорить про те, що в укритті є вода, туалет та місця для сидіння [Додаток В].

В Львівському театрі Лесі Українки – лише 80. Там також підготували укриття на випадок включення повітряної тривоги. «У нас є матраци, зволожувач повітря, розетки. Так як це підвальне приміщення, то ще є кухня в сусідній кімнаті», – розповідає піар-менеджер театру Вікторія Солов'юк.

Вистави намагаються переносити на більш ранній час, щоб глядачі змогли повернутися додому до комендантської години[11].

Київські театри також раді приймати глядачів у воєнний час та активно випускають прем'єри. Першим театром, який запрацював у квітні 2022 року, став театр імені І. Франка. Вистави "Шельменко-денщик" Григорія Квітки-Основ'яненка та "Лімерівна" Панаса Мирного були показані на малій сцені театру імені Л. Українки та в Оперній студії Київської консерваторії.

Тоді актори з Івано-Франківська не могли грати на рідній сцені, оскільки будівля театру знаходиться в безпосередній близькості від центру прийняття рішень, а саме президентського палацу, якому загрожували ракети супротивника. Консерваторії вдалося показати лише одну виставу, після чого з міркувань безпеки решту вистав теж перенесли до театру імені Л. Українки. Квитки на вистави коштували лише 100 гривень, при тому, що місткість цих залів зовсім невелика. Однак ці вистави стали "першими ластівками", які давали надію на те, що перерваний 24 лютого театральний сезон триватиме.

В нинішній час актори театру працюють на сценах Івано-Франківська – основній сцені та камерній сцені, яка носить ім'я Сергія Данченка. 15 липня заклався сто другий сезон – один із найдраматичніших сезонів в історії театру. Нещодавно театр випустив дві прем'єри — «Пригоду Никодима Дізми» польського письменника Тадеуша Доленги-Мостовича та «Калігула» Альбера Камю[12].

Київський театр на Подолі запрошує на перегляди свого відданого глядача. Оксана Прибіш, керівниця літературно-драматургічної частини театру, вказує на те, що на вистави продовжують ходити глядачі, передаючи свою підтримку в ці складні часи. Від вистави залежить портрет глядача: є вистави для підлітків, є для сімей, є для тих, хто приходить отримати привід на роздуми. Велика кількість відвідувачів зараз - це молоді люди, які вже реалізувалися в житті, працюючи на Україну. В театрі не підвищували ціни на квитки, але так як рівень доходів людей знизився, то не всі готові йти в

театр. Але на щастя є й ті, які готові відвідувати вистави та підтримувати мистецьких діячів.

Засновник театру на Подолі, Віталій Малахов, стверджував, що: «Театр завжди буде конкурувати з рестораном». Добре, що люди обирають перше. Можливо, ще й тому, що у важкі часи страждає насамперед психіка, а театральне мистецтво дає катарсис, звільнення від певної залежності, яке українці всі так потребують[13].

З сигналом повітряної тривоги глядачі та адміністрація переходять до сховища театру. Завдяки архітектору та складній, міцній конструкції театру будівля є опорною стіною для Замкової гори, тому гарантує високу безпеку для людей в разі повітряної атаки. Якщо тривога триває довго в вечірній час, то вистава переноситься на наступний день так, щоб глядачі змогли прийти додому до початку комендорської години.

З багатьма працівниками театру на Поділлі довелося призупинити трудові договори через те, що не було можливості виплачувати їм зарплатню. Це були технічні служби та ті працівники, які були за кордоном. Сьогодні актори театру отримують суттєво меншу зарплату: з цієї ж причини скоротилось фінансування з бюджету, і всі зароблені гроші йдуть на утримання самої будівлі театру.

Серед акторів є ті, хто виїхав з України і боїться повернутися. У багатьох мистецьких діячів є діти. Не можна сказати, що в країні, де йде війна, безпечно. Проте уже на початку осені повернуться кілька артисток театру на Подолі, і нарешті театр розрахується з боргами за вистави, які без цих акторів не були зіграні.

Театр являється живим організмом, сила якого з'являється від появи нових вистав. Заради серії маленьких прем'єр в театрі ім. Лесі Українки в Києві було розпочато сценічні читання української класичної та сучасної драматургії під назвою «Ми з України!». Глядачі з великим інтересом сприйняли такі виступи. Дуже важливо, що в даних проєктах працювали

молоді актори та актори старшого покоління. Кілька вистав за цим проєктом можуть і в майбутньому залишитися в репертуарі театру.

Колектив Київського театру ім. Лесі Українки включно з акторським складом, залишився практично незмінним. Всі готові до плідної роботи і сьогодні театр працює у штатному режимі з урахуванням воєнного часу.

За пропозицією Міністерства культури та інформаційної політики, як тільки з'явилася можливість, театр відновив роботу. Глядачі підтримали театр, і цей факт говорить про те, що театральні вистави потрібні глядачеві. Це певний прояв любові і поваги з боку глядачів, який дає сили творити і випускати нові вистави.

Олександр Крижанівський, директор та художній керівник Київського академічного театру на Печерську розповідає, що аудиторія дещо змінилася. Молодь стала відвідувати театр активніше. Глядач цього театру – це людина з вищою освітою, яка вчиться чи працює в Києві, а також займається більше інтелектуальною працею. Театр для неї не випадковість, а просто необхідність. Серед глядачів є і випадкові люди, які приходять і скаржаться на незручні місця чи відсутність алкоголю в буфеті. Якщо для цих людей важливіша випивка чи комфортні сидіння, ніж театральна вистава, то їм краще відправлятись в інший заклад.

Питання випуску нових вистав в театрі на Печерську є гіпотетичним. Це пов'язано з матеріальними речами і можливостями людей. Деякі актори все ще займаються волонтерством. Заробітна плата зараз в театрі дуже маленька. Актори шукають інші способи заробітку, тому репетиції не відбуваються регулярно.

У воєнний час проводяться одноразові акції. Наприклад, актори Борис Книженко та Денис Мартинов створили музичний ансамбль і грають «Старий козацький блюз». Зараз цей проєкт розвивається на благодійних засадах. Нещодавно було започатковано «Майстерню етнічного звуку» - серію творчо-освітніх зустрічей із дослідниками традиційних музичних

інструментів. З цієї точки зору жоден із театрів, на відміну від Київського ім. Лесі Українки, не наблизився до музичної традиції.

Сховища, на жаль в театрі не має, тому під повітряної тривоги глядачі виходять на вулицю та можуть чекати закінчення повітряної тривоги в невеликому підвалі сусіднього будинку. В приміщенні підвалу є питна вода та лавки, щоб сидіти. Неподалік також є станція метро, в якій можна бути під час повітряної тривоги[13].

Одеський театр під обстрілами у бомбосховищах продовжує готувати прем'єри та радувати глядачів. Ляльковий театр не припиняв роботу та здійснював виступи онлайн. Після початку повномасштабного російського вторгнення Одеський академічний театр ляльок не припиняв своєї роботи ні на день. Тривалий час проводились планові ремонтні роботи та безперервно тривали репетиції, створювалися міні-вистави онлайн.

Памфлети «Путін у бункері» та «Путін у пеклі» зібрали багато переглядів на просторах YouTube та Facebook. Яскраві антивоєнні мініатюри у виконанні акторів театру Олександра та Ірини Богдановичів, патріотичні авторські пісні Станіслава Михайленка отримали тисячі вдячних відгуків у соціальних мережах.

З перших днів війни артисти брали участь у концертах для дітей переселенців і військовослужбовців. Працівники технічних майстерень почали виготовляти спорядження для захисників України. Начальник художньо-виробничої майстерні Наталя Бабічева та режисер Раїса Базелевська власними руками пошили для військових багато бахіл та похідних подушок. Крім того, вони ініціювали збір коштів і продуктів для бійців у театрі.

У червні театр ляльок відновив показ вистав на своїй сцені. На випадок виникнення повітряних тривог та можливих ракетних ударів один із підвалів переобладнали під укриття. Якщо дітям доводиться спускатися туди, актори намагаються відволікти і розважити їх, пропонуючи їм різні ігри. Якщо тривога триває менше 45 хвилин, то вистава відновлюється, якщо більше, то

скасовується. Потім всіх глядачів запрошують відвідати одну з наступних репертуарних вистав безкоштовно. Під час війни на всі вистави продається лише частина квитків. Решту театр надає безкоштовно внутрішньо переміщеним особам та людям з інвалідністю.

З початком війни Одеський академічний український музично-драматичний театр ім. В. Василько, як і інші, перебував у вимушеній перерві. Багато акторів, асистенти режисерів, освітлювачі, завідувач постановочним відділом одразу пішли на фронт[14].

У березні ті, хто залишився, розчистили наявне бомбосховище в будівлі театру. Головний режисер Максим Голенко почав працювати над виставою «Саша, винеси сміття». Потім народився формат «Театр у притулку». Серед вибухів і ракетних обстрілів Одеський український театр став першим, хто влаштував прем'єру в умовах воєнного стану. Сьогодні він продовжує працювати для своїх глядачів у будь-яких умовах. При відключенні світла вмикається генератор. І деякі сюжети, зіграні в таких умовах, на думку акторів і глядачів, набувають більш камерного звучання.

Можна підбити підсумки, що українські театри попри складні воєнні часи продовжують свою роботу, створюючи необхідні умови у сховищах театрів під час повітряних тривог. Перед початком кожної вистави глядачів попереджаються про необхідність припинити виставу у разі повітряної тривоги та вирушити у бомбосховище у супроводі відповідальних співробітників. Якщо сигнал тривоги скасовується протягом 30-40 хвилин, вистава продовжується, якщо ж тривога триває більше 40 хвилин, вистава відміняється і переноситься, а глядачі зберігають право використовувати куплені квитки в інший час. За таких обставин театри зберегли свого відданого глядача, який приходить, щоб побачити нові прем'єри.

Висновок до першого розділу

Революція 2014 року миттєво відобразилась в театральному мистецтві, започаткувавши новий жанр для українського театру. Його роль із виключно розважальної змінилась в очах публіки. Першими на події відгукнулись незалежні проєкти та експериментальні майданчики. Згодом, люди почали готувати бомбосховища на випадок повітряних тривог та відновлювати роботу театрів по всій території України.

Після повномасштабного вторгнення російських загарбників, український театр зіткнувся з низкою складних викликів та завдань, які вплинули на роботу усіх театрів в Україні та трансформували їхню діяльність. Найважливішою задачею для українського театру, стала гостра потреба у збереженні та розвитку національної культури та підтримки національної ідентичності в умовах воєнного стану.

Вітчизняні театри стикнулися з низкою проблем, які вплинули на їхню трансформацію. А саме: зміна соціального контексту і демографічної ситуації у країні, захист театрів та убезпечення глядачів від можливих терористичних атак та обстрілів, закриття театрів на тимчасово окупованих територіях. Внаслідок економічних складнощів та зменшення фінансування, майже усі українські театри стикнулися з проблемами, пов'язаними з урізанням бюджету на розробку та проведення нових вистав. Це призвело до мінімізації постановок та зниження їхньої якості, а також до скорочення числа акторів та працівників театру. Також багато працівників українських театрів вирішили поповнити ряди Збройних Сил України.

В більшості українських театрів відбулося перепланування репертуару: театри почали активніше працювати над створенням нових п'єс, які б відображали сучасні реалії та проблеми країни. Почався масовий випуск вистав, перформансів та мистецьких проєктів, що відображали події війни, життя людей в умовах воєнного стану, трагедії та подвиги українських

військових. Протягом року діяльності українського театру в умовах воєнного стану, було випущено близько двохсот прем'єрних вистав.

Театри по всій Україні були змушені пристосовуватись до роботи в умовах воєнного стану. Майже у всіх українських театрах облаштували підвальні приміщення та укриття, для працівників театру та глядачів, яких повітряна тривога застала під час вистави. Багато спектаклів та перформансів на патріотичну тематику почали проводити безпосередньо в театральних укриттях. Театри у Харкові, Миколаєві та тих містах, де досі лишається висока небезпека обстрілів і бомбардувань, слугують укриттями, де можна сховатись від небезпеки під час повітряних тривог.

Театри по всій Україні активно займаються благодійною та волонтерською діяльністю, беруть участь в проєктах з психологічної підтримки військовослужбовців та постраждалих від війни, проводять різноманітні благодійні акції, збирають гуманітарну допомогу, в приміщеннях театрів проводяться лекції та тренінги з акторами для військових та внутрішньо переміщених осіб з метою поліпшення їх психологічного стану, організовуються безплатні вистави для дітей та підлітків. Українські театри стали важливими соціальними центрами, які допомагають людям переживати важкі воєнні часи.

Отже, у світлі викладених фактів і досліджень можна зробити висновок, що воєнний стан мав істотний вплив на український театр, започаткувавши вагомі трансформаційні процеси в його діяльності. Війна значно змінила роботу українських театрів та стала викликом для них. З одного боку, вона призвела до зміни тематики та жанру вистав, істотно відредагувавши репертуар українського театру, тим самим підсиливши національну свідомість та ідентичність театального глядача. З іншого боку, війна призвела до складнощів у фінансуванні театрів, зміни робочих умов та необхідності використання сучасних технологій для залучення більшої кількості відвідувачів театру.

РОЗДІЛ 2

Театральне мистецтво часів Другої світової війни та сьогодення: порівняльний аналіз

2.1. Театр, як місце збереження культурних цінностей українського народу в період Другої світової війни

Друга світова війна розділила українське театральне мистецтво на «до» та «після». Протягом війни вітчизняний театр продовжував жити та творити. Провідні театральні колективи, на початку війни евакуйовані до Сибіру та Середньої Азії зберігали свій поточний репертуар і випускали прем'єри. Насамперед йдеться про втілення новонаписаних драматичних творів, присвячених героїчній боротьбі народу проти німецьких загарбників.

Українські драматурги різних жанрів та стилів говорили про народний захист Батьківщини, про мужність, стійкість та хоробрість захисників країни. Поруч із героїчною комедією «Партизани у степах України» О. Корнійчука радянська драматургія воєнних років включала романтичну поезію О. Левади «Дорога на Україну», історичну хроніку Л. Первомайського «Початок битви», драму Ю. Яновського «Син династії», філософські п'єси І. Кочерги «Нічна тривога» та «Китайська фляжка», а також «У тилу» Л. Юхвіда, «Летять журавлі», «Мати» Ю. Мокрієва. Протягом 1941-1945 років театри створили п'ятдесят чотири спектаклі за п'єсами 70 авторів.

Так, в Одеському театрі сезон 1940-41 рр. розпочався з вистави «Віндзорські Кумасі» В. Шекспіра[Додаток Г], яку поставив В. Василько. Він уже мав досвід роботи над драмами Шекспіра, п'ять років працював в Донецьку в драматичному театрі. В. Василько грав у "Гамлеті" в театрі Бергоньє, пізніше у «Макбеті» в театрі Леся Курбаса. Очоливши Український театр в Одесі, В. Василько зробив низку постановок за п'єсами українських авторів — М. Кропивницького, М. Старицького, О. Корнійчука та ін.

Полум'я Другої світової війни, яке спалахнуло на території Східної Галичини, ввібрало у себе оголошену більшовицькою владою Станіславщину. Вже 22 червня 1941 р. ворожі літаки бомбили залізничний

вокзал обласного центру, а в липні радянські війська вийшли з Прикарпаття. Відповідно до нового адміністративного поділу у складі галицького повіту Станіславщина була приєднана до території Польщі. Представляючи «новий порядок», німецька адміністрація прагнула контролювати всі сфери театрального життя.

Українським культурно-мистецьким центрам було заборонено проводити будь-які публічні заходи без дозволу німців. Їхня діяльність була обмежена та мала суворі правила німецької цензури. Був введений навіть порядок відвідування театрів - окремо німцями та окремо українцями. Цього порядку треба було суворо дотримуватись.

Професійні театри Галичини були поділені на дві групи – одні фінансувались за допомогою окупаційної влади та служили німецьким військам, інші знаходились під опікою районних старост та міської влади. В той час діяли два театри Станіславівський районний український театр ім. Івана Франка та Коломийський районний український театр ім. Івана Котляревського. Крім того, практично в кожному селищі та місті були вжиті заходи з заснування гуртків аматорської драми у міжвоєнний період 1921-1939 років.

Читальні зали "Просвіта" та інші українські організації 1939-1941 років підлягали місцевим органам радянської влади, зокрема обласним будинкам народної творчості.

Попри звинувачення у колабораціонізмі акторів театру Галичини, яким довелося творити в складних умовах на фоні подій, пов'язаних з масовими арештами більшовиками. Співпраця з німецькою владою галицьких акторів була направлена на службу українському народу зі збереженням традицій галицького національного театру.

13 липня 1941 року почав роботу Коломийський театр І. Котляревського. Часопис «Станіславівське слово» повідомляв, що була поставлена перша оперета за п'єсою І. Котляревського «Наталка-Полтавка».

У важкі роки війни театр інтенсивно працював на благо українців. Майстри театру залишалися з народом, підтримуючи духовно та морально людей, зберігаючи фольклорні традиції, культуру та красу рідних слів.

Атмосфера на початку 1940-х років була наповнена тривогою із передчуттям неминучої війни. У зв'язку з цим В. Василько замислює спектакль-свято, висвітлюючи художньо-естетичне та терапевтичне бачення військових подій: «Наше завдання — передати глядачеві життєрадісність доби Відродження та оптимізм Шекспіра», - говорив В. Василько[15].

Яскраве зовнішнє оформлення, легка музика, хореографія, фізична динаміка – все було спрямовано на те, щоб вистава була справжньою феєрією. У В. Василька вийшла «чудесна та приємна комедія», - так говорили про виставу «Віндзорський Кумась».

Режисер та художник правдоподібно відтворили життя англійської провінції, були знайдені необхідні кольори для характеристик кожного персонажа. За задумом режисера, кожен герой мав стати окремою, яскравою кольоровою плямою у виставі. Це були суддя Меллоу (Г.Бабенко), його племінник «без заклепки» Стройний (О. Луценко), ревливий пан Пейдж (М. Орловський), винахідлива дружина (Л. Хаккебуш), колоритне подружжя Фордів (Ю. Маяк і Л. Мацієвська), Іоанн Фальстаф (І. Твердохліб) та ін.

Прем'єра «Віндзорські Кумасі» – відбулась першого дня нового 1941 року. Шалений успіх вистави стимулював режисера шукати нові ідеї та матеріали для майбутніх вистав, однак наступного дня розпочалась війна.

Процеси, які відбувалися на українській сцені, у повному обсязі відповідали тенденціям в союзі - переорієнтація усієї радянської ідеологічної машини (і театру як складової частини) від заперечення вивчення класики до «наслідування» кращих гуманістичних традицій.

Витоки цієї трансформації зрозумілі: крах ідеї швидкої «світової революції». СРСР був створений як «єдиний та непохитний» союз. В театрі прийшов час подолати бездушний формалізм та вульгарну соціологізацію, разом із розвитком соціалістичного реалізму.

Театр почав транслювати радянське мистецтво. Комедії не сходили зі сцени, відображаючи безхмарну життєрадісність, що дивним чином контрастувала із трагедіями реального життя. А. Бартошевич підкреслював: «Театрали та глядачі розглядали мистецтво як соціальну ілюзію, вірили у його велику утопію. Але класичні тексти ні на що не схожі на інші, давали художникам можливість вирватися з полону офіційної міфології чи хоча б поєднати виконання соціального запиту із чесним служінням мистецтву».

Звідси «Приборкання норавливої» у Центральному театрі Червоної Армії, «Дванадцята ніч» у Ленінградському театрі комедії, «Багато шуму даремно» у Театрі імені Є. Вахтангова, «Як вам це сподобається» у Московському театрі імені М. Єрмолової та ін.

Широке звернення мали театри щодо подій війни. На перший план висувалась проблема оновлення візуально-виразних здібностей режисерів та акторської творчості. У художньому зображенні війна на сцені мала зовсім штучний пафос та урочисту помпезність, псевдоромантику, мелодраматичну екзальтацію, імітацію подій та почуттів, що зустрічались у багатьох довоєнних спектаклях українських театрів. Засоби вираження були продиктовані режисерам та акторам найгероїчнішим способом.

Найактивнішим у виконанні «невідкладних» партійних завдань був О. Корнійчук, який писав «на замовлення» та «під впливом моменту». Під час війни він написав три п'єси на актуальні військові теми, прагнучи відповідати вимогам партії. Драма «Фронт» офіційно визнана новаторською, дуже своєчасною. Вона була особисто підтримана Сталіним та всім партійним керівництвом. Написану російською мовою п'єсу було перекладено українською мовою І. Стещенком.

Полярні погляди на стратегію та тактику ведення жорстокої війни з фашизмом, стиль та методи управління військами були приведені в п'єсі О. Корнійчука «Фронту». Головний герой – могутній генерал-лейтенант Іван Хорлов. Він як «старий бойовий кінь», який має безліч заслуг.

П'єса «Фронт» була написана влітку 1942 року в армії, що діяла всього один місяць. Майже всі п'єси про війну на той час були про антагоністичний конфлікт, про зображення епізодів боротьби з фашистами. О. Корнійчук написав п'єсу про конфлікт між командиром фронту генералом Хорловим і командувачем армії Огнєвим.

У дні героїчної Сталінградської битви, коли вирішувалася доля країни, 24–27 серпня 1942 року газета «Правда» надрукувала нову п'єсу О. Корнійчука. Спектакль «Фронт» мав колосальну аудиторію та соціальний резонанс. Проблеми, порушені у ній, хвилювали всіх, але найбільше командний склад армії. Конфлікт було розкрито у художній формі.

Питання стояло так: або боротися по-новому, або отримати поразку. Це була сувора школа перепідготовки. Потрібно було рішуче позбутися застарілих способів ведення війни, які не виправдали себе.

Публікацію «Фронт» в газеті «Правда» сприйняли деякі як атаку на владу. «Фронт» швидко пішов до театрів СРСР. П'єса увійшла до репертуару тридцяти українських театральних колективів, а також багатьох драматичних театрів країни. Наступного року п'єса здобула Сталінську премію, нагороду 1 ступеня [Додаток Г].

Театр переконливо демонстрував, як безглузді, необґрунтовані військові накази відображались на полі бою. «Війна - це ризик, а не арифметика», така позиція призвела до загибелі командира Сергія Горлова та його друга біля ділянки, в якій вони билися пліч-о-пліч з сибіряком Башликовим (М. Панасьєв), Остапенком (Ю. Величко).

Київський театр опери та балету імені Тараса Шевченка, який з початком війни переїхав до Уфи та Іркутська, не лише оновив основні спектаклі («Наталка Полтавка», «Запорожець над Дунаєм» та ін.), а й створив нові: М.І. Опера Вериківського "Найманник", балети М.А. Римського-Корсакова "Шехерезада", Л. Деліба "Копелія", Б.В. Асаф'єва «Бахчисарайський фонтан». З липня 1942 року до травня 1944 року театр відвідало більше 230 тисяч глядачів.

Складну творчу роботу вів Дніпропетровський драматичний театр імені ВМ. Горького, Полтавський драматичний театр імені Т.Г. Шевченка, Сумський драматичний театр імені М.С. Щепкіна, Запорізький музично-драматичний театр імені М.О. Щорса, заслужена капела Трембіта, Державний симфонічний оркестр УРСР та інші творчі колективи. За час евакуації театри Української РСР поставили більше 170 вистав, які тоді переглянули 15 мільйонів людей.

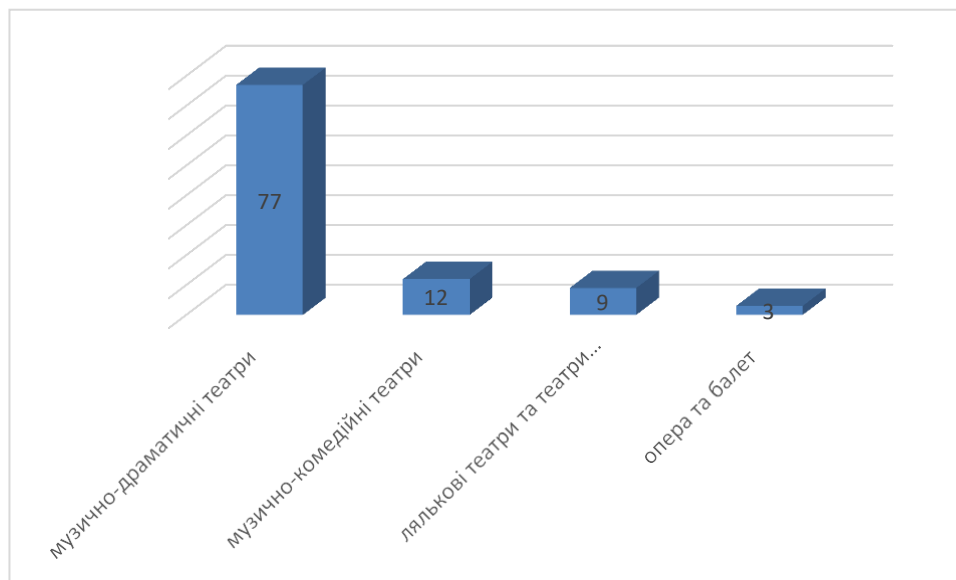
Використовуючи засоби сценічного мистецтва, артисти України вели активну образотворчу пропаганду та масову роботу серед глядачів. Репертуар пробудив глибокі патріотичні почуття радянського народу, показав безмежний героїзм народу, його відданість Батьківщині. Центральне місце посідали п'єси: «Фронт» О.Є. Корнійчука, «Нашестя» Л.М. Леонова[15].

Десятки театральних колективів, ансамблів та акторських колективів побували на фронтах, несучи своє мистецтво мільйонам радянських воїнів, по справжньому надихаючи їх на героїчні подвиги у боротьбі за свободу Батьківщини. Загалом театрами України, які працювали в евакуації, було створено та відправлено на фронт 106 концертних бригад. Значну роботу провели актори у тилових гарнізонах та шпиталях.

У ході звільнення міст та сіл Української РСР владою та місцевою громадськістю було вжито заходів щодо створення творчих театральних естрадних колективів з метою ідейного та політичного виховання, культурного просвітлення населення. Організаторами місцевих пересувних сценічних колективів найчастіше ставали фронтові акторські бригади і театри, які йшли за передовими частинами Червоної Армії. За кілька днів після визволення Харкова одна бригада місцевого драматичного театру під керівництвом М.М. Крушельницького організувала музично-драматичний та ляльковий театри, естрадну групу з місцевих артистів.

Водночас влада вжила заходів щодо відновлення роботи стаціонарних театрів. Публіка і артисти не залишилися осторонь даної важливої справи.

Вони самотужки відремонтували приміщення театру, підготували реквізит та обладнання. Значна кількість театрів через те, що їхні приміщення були зруйновані, працювали в інших приміщеннях. В той же час з поверненням театрів було створено низку нових сценічних колективів. Загалом наприкінці 1945 року діяв 101 театр (діаграма 2.1). Це близько 75% довоєнного періоду.

Діаграма 2.1 – Кількість театрів, які працювали в роки Другої світової війни

Незважаючи на важкі умови, театральні колективи в заключний період війни розширили сферу своєї діяльності, прагнучи донести своє мистецтво до найширших мас трудящих, виховуючи у них художньо-естетичні уподобання.

Багато уваги театральні колективи приділяли для виступів у частинах діючої армії, польових та тилових військових шпиталях. Водночас театральні виступи проводили на заводах та фабриках, у колгоспах та радгоспах. Сотні вистав були проведені колгоспникам під час весняних посівних та збиральних компаній 1944-1945 років.

Театри знайомили глядачів із творами класиків української та західноєвропейської літератури, з виставами, створеними у роки Великої

Вітчизняної війни, які прославляли героїчні військові та трудові подвиги українського народу.

Команди республіки обслужили 8,4 мільйона глядачів на фронті та в тилу. У 1944 році видатним майстрам сцени М. Ужве, А. Бучме, М. Крушельницькому та іншим було присвоєно звання Народного артиста СРСР, а багатьом іншим артистам було присвоєно звання народного та заслуженого артиста УРСР.

2.2. Театральне мистецтво як художня інтерпретація реального життя в роки німецької окупації України

Під час німецької окупації Української РСР у 1941–1942 рр. культурне життя мешканців окупованої території продовжувалось. Незважаючи на той факт, що німецька армія знищувала культурні цінності українського народу, лідерів цікавило функціонування театру та інших установ, за допомогою яких можна вести активну пропаганду серед населення. Це стало можливим завдяки значній частині акторів.

Нацистські ідеологи не перші, хто помітив у театрі засоби пропаганди серед місцевого населення. Даний художньо-культурологічний осередок мав надзвичайно важливу роль, він був одним із найбільш впливових засобів агітації та пропаганди. Незважаючи на те, що нацистська окупаційна влада змушувала театральні колективи виконувати так званий окупаційний обов'язок – служити німецькій армії, національний театр направляв свою духовну енергію на контакт зі своїм народом. Театр став мистецьким середовищем, яке допомогло Україні зберегти свої національні мистецькі традиції.

На сценах більшості українських театрів тоді ставили німецькі п'єси, але театральні колективи продемонстрували українське театральне мистецтво, яке несло ідеї патріотизму, виступало проти геноцидальних мистецьких пріоритетів Гітлера.

Питання діяльності театральних колективів за умов окупації під час Другої світової війни розглядається низкою українських вчених-істориків. Відомий дослідник історії українського театру В. М. Гайдабур показував фотографії робіт художників, які, опинившись у небезпечних умовах гітлерівської окупації підняли театр до рівня потужного чинника, який пропагував патріотизм та духовний захист народу. Історик В. А. Нестеренко, вивчав діяльність театрів Сумської області показав окремі сфери культурного життя регіону.

Вчені, які перебували на той час у вигнанні, не залишилися байдужими до подій, що відбувались на окупованій території, вони висвітлювали своє бачення діяльності театральних колективів у періодичних виданнях, що видавались за кордоном, зокрема у журналі «Українська реальність».

В умовах наступу гітлерівських військ на початку війни українські театри евакуювали, як і багато інших закладів культури за межі УРСР.

В Україні осередками створювалась нова національна сцена, відмінна від радянської. З точки зору нацистського геноциду, вона висловлювала ідеї української історичної свідомості, пройшовши цікавий шлях естетичного вдосконалення. В умовах окупаційного режиму, в часи розбіжностей та тяжких випробувань український театр розвивався і набував нового забарвлення та змісту[16].

Народ переживав дві війни: війну з гітлерівським нацизмом та внутрішньо національно-визвольний рух, який очолила більша частина українців, які були проти режиму СРСР та проти нацистської Німеччини. Війна завжди вимагала маргінального вибору на користь чи проти нації, вибору, що поєднує культуру етносупільства та культуру нації.

Нехтуючи державними інтересами українців, нацисти дали їм обмеження культурної автономії. В театрах практикувалися сольні виступи акторів з Німеччини. Правова основа діяльності театрів була санкціонована Гітлером.

Діаграма 2.2 – Кількісна демонстрація відвідуваності мистецьких закладів в період німецької окупації

Кількісна відвідуваність опери, балету, оперети, концертів симфонічної музики в той час складала: німці – 70%, українці – 30%. Коефіцієнт відвідувань у драматичному театрі був дещо протилежним: німці – 30%, українці – 70% (діаграма 2.2). Театри, залучені окупаційною владою для власних потреб, виявилися більш спрямованими на спілкування зі своїм народом.

Архівні матеріали, зібрані на Сумщині, свідчать про активний розвиток театрального мистецтва у військовій зоні. Драматичні театри діяли в:

- Сумській області (Сумах, Конотопі, Кролівці, Охтирці, Глухові, Шостці);
- Харківській області (Харкові, Мерєфі, Краснограді, Богодухові);
- Чернігівській області (Чернігові, Острі, Ніжині, Прилуках, Новгород-Сіверську);
- Луганській області (Луганськ, Лозово-Павлівці, Красний Луч, Попасна);
- Донецькій області (Юзівці, Бахмут, Костянтинівка, Дружківці, Маріуполь, Слов'янськ та інші).

З початком німецької окупації Львова, Києва, Дніпропетровська та інших міст, актори, які не евакуювались, домоглися дозволу у німецької влади на відкриття театрів. У Львові почав працювати оперний театр, а у Дніпропетровську - «Театр Стандарт», в Маріуполі – театр імені Т. Г. Шевченка.

Зі статей журналу «Українська реальність» за 1942 рік стає зрозумілим, що театр продовжив свою діяльність. У журналі від 20 березня 1942 року повідомлялося: відбулась Перша прем'єра в Українському драматичному театрі у Києві. На сцені театру була зіграна комедія на чотири дії "Директива з центру" молодого київського драматурга Сергія Лесянського.

У п'єсі зображено українське село 1938–1940 років. Введення в план виступу Київського оперного театру у квітні 1942 року показує, що в спектакль був не лише для глядачів міста Києва. Його зіграли і в інших містах України.

З 1 листопада 1941 року розпочав свою роботу Київський оперний театр. Режим роботи театру, встановлений окупаційною владою був до 18.00. Була введена комендантська година, заборона ходити вулицями міста після 19.00. Але, незважаючи на такі обмеження, були показані вистави «Пікова дама», «Ніч перед Різдвом», «Мадам Баттерфляй».

Український театр у Вінниці також працював під час окупації. Так, у Вінницькому Українському театрі вже 7 вересня 1941 року відбувся великий

концерт, на якому була присутня значна кількість мешканців не лише міста, а й прилеглих районів.

Таким чином, театральна-концертна діяльність була досить активною у регіонах окупованої України. Театри діяли не тільки в обласних центрах, а також у містах. Так, наприклад, за рік своєї діяльності Маріупольський театр імені Т. Г. Шевченка дав більше ста тридцяти вистав і ста сімдесяти концертів. У Дніпропетровську діяли «Естрада» та Український драматичний театр.

Репертуар хорової капели імені Лисенка мав близько 100 номерів і здебільшого складався з українських пісень. Тільки марш з оперети був виконаний німецькою мовою[17].

В Роменському музично-драматичному театрі імені Леонтовича були виконані класичні українські твори: опери «Запорожець за Дунаєм» та «Наталка-Полтавка», п'єси П. Мирного «Лімерівна», М. Старицького «Сорочинський ярмарок», Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці». Вистави отримали велике визнання та повагу з боку жителів міста, навіть після виступів тривали дискусії та зустрічі тогочасної інтелігенції.

У репертуарі Чернігівського театру імені І. Котляревського було багато українських класичних творів: «Мартин Боруля», «Наймичка», «Безталанна» [17].

Репертуар театрів Харкова був дуже різноманітним. Показували вистави: «Колумбіна» Рябова, «Запорожець за Дунаєм» П. Гулака-Артемовського, «Сватка на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Сорочинський ярмарок» М. Старицького. Також були виконані комедія Я. Мамонтов «Рожеве павутиння» та опера М. Аркаса «Катерина». В оперному театрі було поставлено світові твори: «Спляча красуня» П. Чайковського, «Травіату» Верді, «Циганський барон» Штрауса, «Кармен» Бізе та багато інших.

Діяльність театрів привертала увагу значної частини населення, оскільки була чи не єдиним місцем, де жителі міста могли відносно вільно

спілкуватися, та обговорити ідеї відродження національних традицій. Проблема використання театральних колективів з метою пропаганди, впливу на свідомість населення окупованих територій стала однією із важливих у політиці окупаційної адміністрації. Кафедри військового управління та військової адміністрації сприяли створенню нових театрів. Усі питання пов'язані з організацією діяльності мали бути скоординовані з нацистською окупаційною адміністрацією[18, с. 24-30].

Наскільки окупаційна влада була зацікавлена у роботі театрів стає зрозумілим в листопаді 1941 року. Тоді з метою забезпечити театр здібними акторами у багатьох містах, окупованих німецькою армією, створили комісію для відбору тих, хто хотів працювати у театральних колективах. У багатьох театрах, які служили німецькій армії, було створено концертні бригади.

Активізація театального життя спостерігалася також у Чернігівській області. Театральні колективи діяли у Чернігові, Прилуках, Ніжині, Острі, Новгород-Сіверську. На думку істориків М. Семенця та А. Приходька у Чернігові відкрився український клуб «Січ». Клуб було створено з метою популяризації українського національного мистецтва. У Клубі відкрилися театральна, вокальна та хореографічна секції. Наприкінці 1942 року Клуб було перетворено у театр, який спочатку одержав назву театального об'єднання, а пізніше, з грудня 1942 року став професійною театальною асоціацією.

Не менш активно діяли театри Західної України. Театральна діяльність у цьому регіоні не припинилася з початком Другої світової війни. Зокрема широкий репертуар представляв Український театр у Львові. Наприкінці 1941 - початку 1942 року було поставлено 15 вистав і відбулось більше 160 виступів.

На Волині, судячи з архівних матеріалів, виступи почали відбуватись лише з вересня 1942 р. Анатоль Демодовгопільський із командою організував Український театр у Рівному та став його директором. Цього ж року театр поставив першу п'єсу Карпенка-Карого «Мартин Боруля».

Згодом п'єси М. Кропивницького, І. Котляревського, Б. Грінченко, П. Куліш, Ф. Шиллер («Сто тисяч», «Мартин Боруля», «Наталка Полтавка», «Ой, не ходи, Грицю», «Дай серцю свободу — воно тебе в полон приведе», «Козирі і кохання» тощо).

Місцевий театр Кам'янця-Подільського працював від 1 листопада 1942 року. Він поставив 96 спектаклів і дав 10 концертів[19]. Український театр у Луцьку протягом 1942 року поставив 23 вистави, на яких було більше 70 тисяч осіб. Вистави «Сорочинський ярмарок», «Мина Мазайло», «Мартин Боруля», мали великий успіх серед населення.

Викладені факти свідчать, що театральна діяльність поширилася на всю окуповану територію України, незалежно від того, частиною якої окупації вона була.

Вивчаючи матеріали архівів та періодичних видань, можна дійти висновку, що акторські колективи виступали і в Райхскомісаріаті "Україна", в окрузі "Галичина", і в губернії «Придністров'я», та у зоні військового управління. Життя в той час було не таке просте як здавалось. На всіх територіях окупаційна адміністрація встановила жорстку цензуру, регламентувався час виступів для місцевого населення та офіцерів німецької армії. Театр використовувався як майданчик для нацистської пропаганди.

З листопада 1942 року в результаті подій на фронтах поведінка населення та настроїв керівництва окупаційної адміністрації змінився. Театральна робота в колективах продовжувала існувати, але стала менш активною, оскільки цензура була жорстокішою. Театр можна було відкрити лише з дозволу керівництва міста.

Загалом окупаційна адміністрація зауважила, що місцеві жителі добре відволікаються від повсякденних проблем та суворого режиму завдяки комедійними сюжетами театральних вистав. Це був один із способів заспокоїти людей та уникнути повстань проти німецької влади.

Театральна діяльність в умовах окупаційного періоду 1941 – 1942 років була активною і мала свій особливий репертуар. Дослідник театральної-

сценічного мистецтва В.М. Гайдабура вважає, що новий театр зародився під час Другої світової війни. Театральна інтелігенція не могла не співпрацювати з окупаційною владою, тому що їй потрібно було вижити.

Більшість радянських істориків, які вивчали театральне життя в Українській РСР дотримувались погляду, що діяльність театрів була досить хаотичною. Виступи проводились під тиском німців.

Тим не менш, театральний процес 1941-1944 років, незважаючи на всі негаразди, характеризувався стабільністю. Вистави високої мистецької якості з'являлися й у провінційних театрах – Коломиї, Ковелі, Станіславові, Ромнах та ін. містечках. і т.д.

З самого початку окупації більшість театрів не прийняли ідеології нацизму, тому відмовились від висвітлення зі сцени у художній структурі нацистських політичних позицій та моральної доктрини. З одного боку, вони відкинули радянську ідеологію, а з іншої вони дистанціювалися від німецької влади. Цікаво, що роботу театрів поза політикою підтримувала й окупаційна влада. Режисери й актори українських театрів не адаптовували історичний зміст вистав до нових умов, демонструвавши глядачам сцени з усіма складними та хворобливими проблемами.

Антибільшовицька ідея, яку намагались пропагувати в культурі України, в тому числі і в театральному середовищі, знайшла суперечливий прояв. У західних регіонах публіка з ентузіазмом підтримувала антисталінську театральну-мистецьку акцію: на сцені Львівського оперного театру В. Блаватський вдало втілював драму «Тріумф прокурора Дальського» (1942), знайшовши зображення у художника М. Редіса.

Перш ніж увійти до театру, нова адміністрація встановила меморіальний пам'ятник на честь Адольфа Гітлера. Крім того, будівля театру і навколишній простір стали центральним місцем політичних подій. Для прикладу, після входу до міста радянських військ 26–28 жовтня 1939 року в театрі провели Народні збори Західної України. Тоді на зустрічі проголосували за «возз'єднання» окупованих територій із Радянською

Україною. Проте вже у серпні 1942 року власниками театру стали гітлерівці, які відзначали тут річницю анексії Галицького губернаторства. В липні 1944 року радянська влада провела масову демонстрацію перед театром про тріумфальне повернення до міста. На заході були присутні видатні політичні лідери, серед учасників офіційних церемоній були Микита Хрущов та Ганс Франк[20].

Підтримка українського театру була невід'ємною частиною спільної політики переслідування українців у Львові радянською та нацистською адміністраціями. У зв'язку з українізацією Львова радянська влада прагнула полегшити реєстрацію окупованих західноукраїнських територій у політичній устрій Радянської України. Маніпулюючи українськими державними амбіціями, нацисти використовували українську громаду як протывагу полякам та євреям [Додаток Д].

І один і другий режими підтримували український театр, проте у них були різні ідеї про його роль та призначення. Для радянської влади він мав стати єдиним рупором української радянської культури, а Львів мав перетворитись на форпост «Радянська музична та театральна культура у західних регіонах республіки».

Однак, польські та єврейські художники продовжували працювати в Львові. Певний час у місті працювали актори різних національних театрів. Таке добровільне чи примусове спілкування акторів за часів СРСР було особливістю радянської політики. Так у радянському пантеоні національних культур Західної України, український театр мав стати не єдиним, а «першим».

На сцені театру успішно демонструвалась українська мова. Для прикладу, показували класичну оперу Миколи Лисенка «Наталка Полтавка».

Загалом театр у Львові мав представляти нову культуру, яка стала своєрідним гібридом спілки української етнографічної та радянської ідеологічної культури. Владі не вдалося повністю реалізувати свої плани через вторгнення німецьких військ.

На відміну від радянського уряду, нацистська адміністрація не намагалася прощтовхнути український театр у німецький культурний простір. Як зазначає дослідник С. Максименко, театр мав виконувати насамперед розважальну функцію для німецьких військових[21]. Хоча більшість вистав йшла українською мовою, німці вважалися пріоритетними глядачами, які отримували пріоритетний доступ до всіх спектаклів. Примітно, що балетне відділення було створено спеціально з урахуванням невеликої німецької аудиторії, яка не розуміє української мови.

Нацистська адміністрація була зацікавлена в тому, щоб постановки були якісними та різноплановими. Театр отримував постійне фінансування. Актори та режисери мали більше простору для творчої ініціативи. У свою чергу, наявність чотирьох відділів драми, опери, оперети та балету поставили перед існуючою трупю нові завдання, які суттєво стримували розвиток. Більшість акторів виступали на великій сцені вперше. Враховуючи нестачу кадрів, багато молодих українських художників отримали роботу в театрі. Тоді існувала цензура воєнного часу, драматична частина ставила суто україномовні п'єси та розвивалась у відносній автономії.

В атмосфері тотального контролю безліч артистів дедалі частіше висловлювали громадську підтримку нового уряду. Наприклад, прорадянська риторика Блаватського була спробою захистити себе від потенційного переслідування. Він боявся, що його німецьке походження та колишня співпраця з Л. Курбасом може призвести до його арешту. Деякі актори не втрачали можливості активно прославляти досягнення Радянського Союзу в театрі, у пресі чи на офіційних зборах. Незважаючи на надуману підтримку культурних еліт радянської влади сприяла її легітимізації.

Проте більшість працівників театру уникали публічних заяв, побоюючись перекручування інформації чи доносів. Одним із прикладів ескапізму акторів був перехід до нейтральної діяльності. Справді «мовчання» було важливою тактикою виживання в той час[22].

Щодо Східної України, то антибільшовицької теми у масовій свідомості не було. Прикладом виступів, характерних для Східної України можна привести виставу О. Корнійчука «У степах України»[23].

Підбиваючи підсумки щодо становища театрального мистецтва в роки німецької окупації України можна сказати, що український театр використовував легітимну позицію для найширшого спілкування з населенням і, таким чином, збереглися національні українські традиції у мистецтві. Українські театри, які діяли під час окупації перетворилися на цілу систему національної театральної культури.

Якщо діяльність українського театру під час війни мала мистецький успіх, то переживання героїв були складними та досить суперечливими. Повсякденне життя складалося з постійної тривоги. Актори важко адаптувались до нових умов роботи. Крім того, постійно змінювалася ієрархія. Ті, хто підтримував Радянську владу, зазнавали нападів нацистів. Під час війни радянська влада заклемила їх як колабораціоністів і переслідувала всіх, хто виїжджав на території, окуповані фашистами. Тактовність із владою також не зменшила напруги. В умовах постійної тривоги, моральної несприйнятливості до всього, ті, хто не входив до найближчого кола, не були чимось винятковим.

2.3. Значення театрального мистецтва в період воєнно-політичної агресії

Значну роль у захисті української землі ще під час Другої світової війни відіграли фронтові театри. Їх часто називали фронтовими бригадами. Вони допомагали радянським воїнам не падати духом у важкі воєнні часи. За роки війни в діючій армії діяло 3 685 фронтових театральних бригад і фронтових пересувних театрів, в яких брали участь понад 42 тисячі діячів мистецтва.

Дуже часто театри тих міст, до яких прийшла війна, ставали фронтовими. Наприклад, труппа Одеського театру неодноразово виїжджала в

військові підрозділи, де давала понад 150 концертів. Коли війська опинилися в небезпечній близькості від Одеси, командування Одеського оборонного району виділило спеціальний зенітний загін, який отримав завдання захистити будівлю театру від бомбардувань. У 1941 році Одеський оперний театр уже відновив роботу. Незважаючи на те, що місто було окуповане, зали на прем'єрах були повністю заповненими. Протягом усього періоду окупації театр безперервно працював, змінюючи лише репертуар та мову афіш.

Внесок фронтових театрів у перемогу оцінити дуже складно. У лихоліття війни, серед розривів снарядів і свисту куль театр сприяв єдності народу, зміцнював його моральний дух.

Фактично перші військові театри були створені при В.І. Леніні в роки громадянської війни. Однак у той час їх називали «мандрівними театрами». Саме ці театри почали працювати з перших днів Великої Вітчизняної війни. Військові театри того часу не мали чіткого репертуару, але, тим не менше, сцени ніколи не пустували, а колекція можливих постановок систематично поповнювалася творами, присвяченими війні та перемозі в ній.

Особливо важливо відзначити той факт, що драматичні вистави не були ключовими у роки війни. Так, вони були невід'ємною частиною репертуару більшості театрів, але поряд з ними популярністю користувалися постановки вітчизняних і зарубіжних драматургів.

Одним із прикладів театральної діяльності в роки Великої Вітчизняної війни є фронтова бригада № 1 під керівництвом режисера Йосипа Раєвського. Ця бригада виступала перед військовими частинами, підтримувала поранених в госпіталях.

Люди мистецтва разом з усією країною виборювали перемогу, зміцнюючи силу духу та волю до перемоги. Актори військових театрів, знайомлячи воїнів з творами вітчизняних і зарубіжних авторів, зберігали самобутність нашого українського народу і культури, що зміцнювало у воїнах патріотичний дух.

У роки війни десятки театральних колективів, ансамблів та художніх бригад надихали фронтовиків своїм мистецтвом. З цією метою трупа Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка організувала та відправила на фронт 22 бригади. Загалом українськими театрами було організовано 108 концертних бригад, які поставили на місцях тисячі спектаклів та концертів, надихаючи фронтовиків на боротьбу за свободу та незалежність Батьківщини.

Театральне мистецтво включаючи різні види мистецтва, добре доповнює один одного. Необхідність відвідування вистав під час воєнно-політичної агресії може бути обумовлена як естетичною спрямованістю, так і соціальною. Простежується, що формування соціокультурної ситуації впливає театральну творчість.

Театральне мистецтво, як і будь-яке справжнє мистецтво, сприяло моральному вихованню глядачів. Кожен глядач, який прийшов на виставу, з кожною секундою духовно збагачувався. Театр допомагав глядачеві розглянути всі життєві проблеми з усіх боків, показуючи тим самим усі можливі шляхи виходу із ситуації. Театр – один із найсильніших інструментів, що впливають на сприйняття почуттів, оскільки, приходячи до театру, глядач співпереживає акторам та ситуаціям, у той же час театр здатний пробудити в людині філантропію, допомагати формувати позитивні якості.

Театр під час війни лікував людей зсередини, ставлячи перед ними всі можливі життєві ситуації, спрямовуючи на вирішення їх проблеми. У творчій атмосфері йшла робота над постановкою вистав, хоча реальність війни приносила чимало розчарувань. Потік неприємних емоцій та рутинних переживань необхідно було приглушати. Тому театр був так необхідний в час воєнного супротиву населення для пробудження глибоких почуттів, можливості пережити радості та смуток, співпереживати з героям п'єс, засуджувати лиходіїв та співчувати «хорошим» персонажам.

Театральне мистецтво впливало на людей в галузі зорового сприйняття, музика задовольняла слух, але театр впливав на всі почуття та дарував найяскравіші враження. Сценічна дія штучно виривала глядачів із повсякденного життя. Вистави передавали глядачеві думки, почуття та емоції акторів.

Тим не менш, гуманістична природа театру ніколи могла миритися з жахливим насильством та приниженням. Очевидно, не існувало в роки війни театру, де хтось не був би пов'язаний із підпіллями, партизанами, де б не ховалися євреї. «Єврейське питання», яке гітлерівці поставили в центрі своєї людиноненависницької політики, у театральних трупях отримало однозначну оцінку: театр, як міг, захищав приречених людей. Так, за спогадами акторів «Кляйн кунст театр», у його трупі працювали євреї – акордеоніст Борис Полницький, співачка Яра та інші. Випускник Харківського художнього інституту Семен Грузберг під ім'ям Євгена Речика працював скрипалем у «Київ Гросс Опер» та багато інших художників, життя яких було врятовано акторами [25, с. 98].

Контакти німців з театрами здійснювалися в режимі військової дисципліни через адміністрацію, міські ради і дирекції театрів. Багато сценічних програм викладались у спеціальній анотації німецькою мовою та узгоджувались з відповідними органами. Афіші та програми друкувалися двома мовами – українською та німецькою. У цих обставинах особлива увага приділялася тому, що театри та перекладачі відволікали увагу німців від «сумнівних» п'єс. Весь репертуар, який був запропонований глядачам, попередньо переглядали відповідальні особи комендатур, представники органів пропаганди. Певну роль у нагляді за діяльністю театральних гуртків мали працівники театру. Так, за спогадами директора Харківського драматичного театру імені Т. Шевченка Терещенка, серед артистів було чимало агентів, які працювали на гестапо.

Артистів, яких вважали неблагонадійними, постійно критикували їхні колеги Кривенко та Костенко. Порушення трудової дисципліни, неналежне

виконання функціональних обов'язків каралось співробітниками театру доганами, штрафами, позбавленням військового пайка. Німці орієнтували театри на розважальний репертуар, без політико-ідеологічних напрямків. З цією метою були організовані планові концерти театральних колективів, святкові вистави німецькою мовою, розважальні програми у вар'єте та казино.

Загалом якість вистав більшості театральних колективів була не надто високою, що було викликано насамперед браком театральних сил. Але все ж театри дали можливість зруйнувати певні стереотипи щодо вторинності слов'янської культури. Найбільш переконливо про це могли сказати самі німецькі глядачі. Так, офіцер артилерії вермахту Віганд Вустер, згадуючи своє перебування в Харкові, зазначав: «Не дивно, що в Харкові театральні постановки були зовсім непоганими».

Незважаючи на жорстокий характер війни, театри все ж таки намагалися зберегти свою власну самобутність національного характеру. Так, зокрема, на сценах театру ставилася «Безталанна», «Безприданниця» О. Островського, «Найманець» І. Карпенка-Карого, «Запорожець у Дунаю» С. Гулака-Артемівського, «Наталка-Полтавка» І. Котляревського, «Одруження Фігаро» та «Мадам Баттерфляй» Ж. Пуччіні та ін.

Безперечно, подібні виступи викликали великий інтерес не лише в окупантів, а й у місцевих жителів. Фактично театри сприяли збереженню культури місцевого населення та захищали її право на власну духовну спадщину, хоча їх виступи піддавалися німецькій цензурі, особливо з метою розкриття націоналістичної ідеології. Тому навіть на окупованій території театри УСРР зберегли свій самобутній національний стиль.

Провідні театри, враховуючи досить значну роль українських націоналістів у їхній діяльності, стали важливим джерелом формування національної ідентичності. Спроби нацистів перетворити їх на засоби антирадянського впливу, інструмент колонізаційної політики провалилися. Писати та розповідати про діяльність театру в роки гітлерівської окупації за

радянських часів було заборонено, оскільки творчу інтелігенцію було віднесено до колабораціоністів. Але парадокс полягає в тому, що творча інтелігенція України, що залишилася під окупацією, на думку вчених мистецтвознавців, зуміла підняти театральну діяльність на рівень потужного чинника патріотизму.

Висновки до розділу 2

У підсумку зазначимо, що театр періоду Другої світової війни, так і театр сьогодення мали важливе значення для глядачів. Майстри театру завжди залишалися з народом, підтримуючи духовно та морально людей, зберігаючи фольклорні традиції, культуру та красу рідної мови.

Якщо говорити про театральне життя в період Другої світової війни, то в той час на перший план висувалась проблема оновлення візуально-виразних здібностей акторської творчості. У художньому зображенні війна на сцені мала зовсім штучний пафос та урочисту помпезність, псевдоромантику, мелодраматичну екзальтацію, імітацію подій та почуттів, що зустрічались у багатьох довоєнних спектаклях українських театрів. Засоби вираження були продиктовані режисерам та акторам найгероїчнішим способом.

В порівнянні з сучасним перебігом подій можна зазначити, що на театральній сцені сьогодні актори відображають реальні події та почуття людей, які опинились в осередку російсько-української війни. Сучасне театральне мистецтво, як і будь-яке справжнє мистецтво, сприяє моральному вихованню глядачів. Кожен глядач, який прийшов на виставу, з кожною секундою духовно збагачується. Театр допомагає глядачеві розглянути всі життєві проблеми з усіх боків, показуючи тим самим усі можливі шляхи виходу із ситуації. Театр – один із найсильніших інструментів, що впливає на сприйняття почуттів.

Використовуючи засоби сценічного мистецтва, артисти України вели активну образотворчу пропаганду та масову роботу серед глядачів. Репертуар пробудив глибокі патріотичні почуття українського народу, показав безмежний героїзм народу, його відданість Батьківщині. Центральне місце посідали п'єси: «Фронт» О.Є. Корнійчука, «Нашестя» Л.М. Леонова.

Десятки театральних колективів, ансамблів та акторських колективів побували на фронтах, несучи своє мистецтво мільйонам радянських воїнів,

по справжньому надихаючи їх на героїчні подвиги у боротьбі за свободу Батьківщини.

Аналізуючи життя театру під час окупації в Другій світовій війні стає помітно, що більшість театрів не прийняли ідеології нацизму, тому відмовились від висвітлення зі сцени у художній структурі нацистських політичних позицій та моральної доктрини. З одного боку, вони відкинули радянську ідеологію, а з іншої вони дистанціювалися від німецької влади. Цікаво, що роботу театрів поза політикою підтримувала й окупаційна влада.

Незважаючи на важкі умови, театральні колективи в заключний період війни розширили сферу своєї діяльності, прагнучи донести своє мистецтво до широких мас. Загалом наприкінці 1945 року діяв 101 театр. Це близько 75% довоєнного періоду.

Кількісна відвідуваність опери, балету, оперети, концертів симфонічної музики в той час складала: німці – 70%, українці – 30%. Коефіцієнт відвідувань у драматичному театрі був дещо протилежним: німці – 30%, українці – 70%.

В Україні осередками створювалась нова національна сцена, відмінна від радянської. В умовах окупаційного режиму, в часи розбіжностей та тяжких випробувань український театр розвивався і набував нового забарвлення та змісту. Проводячи паралель із сучасністю, можна впевнено сказати, що і зараз, в умовах воєнного стану, українські театри не лише продовжують працювати, а й виходять на новий професійний рівень.

РОЗДІЛ 3

Театр воєнного часу: дослідження умов роботи Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги

3.1. Специфіка роботи Житомирського театру в умовах воєнного стану: засоби та пристосування

Місто Житомир багате на театральні традиції, започатковані ще на початку 19 століття. Це було одне з небагатьох міст, де вже в той час існував професійний театр. Протягом всієї своєї сценічної історії діячі Житомирського театру імені Івана Кочерги прагнули аби Житомирський театр був завжди одним із найкращих на території України. Про це свідчить його історія, значний внесок в яку зробили корифеї театру [Додаток Е].

Театр був заснований у 1925 році як Український обласний музично-драматичний театр. Протягом свого існування він зазнавав різних періодів розвитку, змінюючи назву та вдосконалюючи свою діяльність. У 1957 році театр отримав ім'я видатного українського диригента, композитора Івана Кочерги, який вніс значний внесок у розвиток української музичної культури.

Завдяки творчій команді акторів, режисерів, музикантів та художників театр став визнаним центром високої культури на Житомирщині. Він представляє різноманітні жанри, від класичних драм до музичних вистав. Відтворення класичних творів, створення нових вистав та співпраця з іншими театральними установами є основними напрямками його діяльності.

Житомирський академічний музично-драматичний театр імені Івана Кочерги відіграє значну роль у культурному житті міста та в Україні в цілому, підтримуючи та розвиваючи високі театральні стандарти та традиції.

Театр неодноразово модернізувався, пристосовувався до нових вимог та змін у суспільстві. Після 24 лютого 2022 року Житомирський театр був змушений пристосовуватись до важких реалій воєнного часу. Частина творчого колективу театру з початком повномасштабного вторгнення поповнили лави Збройних Сил України. Театр брав активну участь в

волонтерській діяльності та створював нові проєкти, такі як «Театральна оборона».

З початком повномасштабної війни Житомирський театр був змушений припинити показ усіх своїх вистав. Більшість акторів при звичаючись до обставин, почали працювати в інтернеті: знімали відео, які пропагували українську прозу, поезію, мову та народний фольклор, виступали з патріотичними закликами до глядачів, розміщували це на сторінках театру в соціальних мережах.

Житомирський академічний український музично-драматичний театр імені Івана Кочерги в квітні минулого року, враховуючи всі труднощі функціонування та відновлення творчого процесу почав свою основну діяльність та запровадив мистецький проєкт «Театр в умовах війни» [Додаток Є]. Дане об'єднання здійснювало гастролі з концертними програмами для військовослужбовців, цивільних, внутрішньо переміщених українців, які постраждали від російського вторгнення. Житомирські театри дарували своє мистецтво пасажирам на вокзалі, у волонтерських центрах, притулках, лікарнях та навіть на вулиці.

Майже на 2 місяці після початку повномасштабного вторгнення театр був змушений припинити свою діяльність на сцені. Вперше акторам та працівникам театру вдалося зібратись у середині квітня, але працювати в приміщенні театру було небезпечно, тому розпочалися тривалі пошуки місця з облаштованим укриттям, в стінах якого можна було безпечно відновити свою театральну діяльність. Працівники театру не могли лишатись осторонь того, що відбувалось і досі відбувається в країні, і розуміли, що окрім благодійної та волонтерської діяльності вони можуть поповнити ряди культурного фронту, щоб підтримувати, примножувати та популяризувати багату українську культуру.

Працівники Житомирського академічного театру разом з іншими театрами по всій Україні, що поступово почали відновлювати свою діяльність, започаткували культурно-визвольний рух та стали на захист

культурного і мистецького надбання українського народу. Повномасштабне вторгнення відкрило очі, та змусило подивитись на ситуацію чітко і тверезо. Автор звертає увагу на те, що працівники Житомирського театру з початку повномасштабного вторгнення не намагались втішати себе ілюзійною безпорадністю російського народу, кожен з них розумів, що розраховувати потрібно було лише на власні сили. Шок і паніка які, звісно, були присутніми на початку війни, вдало трансформувались в «друге дихання» та мотивацію, працювати на благо своєї держави. Не в супереч ворогу, а для перспективного майбутнього зростаючих поколінь у вільній та суверенній державі, почали свій нелегкий шлях до відновлення роботи працівники Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги.

Тимчасовим притулком для Житомирського театру стала сцена культурного центру Навколокультурного простору. В приміщенні цього центру було облаштоване укриття, де можна було сховатись під час повітряної тривоги, але все інше вагомо поступалось приміщенню Житомирського театру. Першою й найбільшою складністю став розмір сцени та відсутність завіс. Більшість вистав, які існували в довоєнному репертуарі театру не можливо було грати на цій сцені, а інший відсоток вистав, які все ж можна було перенести на сцену Навколокультурного простору потребували істотних змін.

Як розповідають актори, найбільше при підготовці перших вистав вони задумувалися над технічними питаннями: як перенести виставу з величезної зали, де все для цього було облаштоване, в зал де немає завіси, немає простору. Актори перебували в напруженому стані, адже їхнім основним завданням було зробити все максимально професійно і чітко, для того, щоб глядач, який прийде на нову, непристосовану для театральної постановки локацію, не відчував дискомфорту, і щоб постановка зберегла свою якість.

Повноцінна робота театральної трупі почалася у травні 2022 року. У зв'язку з тим, що театр тимчасово змінив свою дислокацію, на декілька днів

актори стали вантажниками і монтувальниками, тому, що величезну базу об'ємних декорацій, костюмів та реквізиту потрібно було майже вручну переносити з драмтеатру в Навколокультурний центр, де і довелося працювати Житомирському театру в період з травня по серпень минулого року.

Наступною проблемою, з якою стикнувся Житомирський академічний музично-драматичний театр стала недостатня кількість кадрового забезпечення. Багато працівників театру виїхали з-за кордон, з міркувань власної безпеки та безпеки їхніх сімей, деякі вступили до лав Збройних Сил України або до Територіальної оборони. Тобто, репертуар театру, у зв'язку з недостатньою кількістю людей зменшився більш як вдвічі. Повноцінно відновити роботу театру та розпочати показ вистав було доволі складно. Процес підготовки був тернистим та болючим, але такі обставини загартувували та зміцнювали дух працівників театру.

Репертуарна політика Житомирського театру складалася дуже важко, через комплект штату: балет, оркестр і акторська трупа була не в повному складі. Керівництву театру доводилось тримати дуже тонкий баланс, між патріотичними виставами та легким комедійним жанром, що допомагав людям знімати стрес.

Перші вистави були дуже обережними, працівники театру розуміли, що люди морально виснажені подіями, які відбуваються в країні та постійними повітряними тривогами, тому на початку війни театр мав здебільшого розважальну та відволікаючу місію. Відвідувачів на перших виставах було дуже мало, було й таке, що вистави гралися на п'ятдесятьох глядачів, але враховуючи вищезгадані обставини для працівників театру це стало власною маленькою перемогою, адже вони нарешті могли займатися улюбленою справою.

Після врегулювання усіх організаційних моментів, було розпочато репетиційний процес вистав, які вже були в репертуарі Житомирського театру та які можна було зібрати враховуючи акторський і кадровий склад.

Відкрили «театральний сезон» в Навколокультурному просторі музичною комедією режисера Григорія Артеменка «За двома зайцями». Вистава сприйнялася глядачами дуже позитивно, навіть ті, хто бачив цю постановку до початку повномасштабного вторгнення, зізнавались, що саме того дня дивились її як вперше, емоції від перегляду вистави не можна було зрівняти ні з чим, адже театр в умовах воєнного стану набував зовсім іншого забарвлення, в цілому це можна було назвати «сміхом крізь сльози». Потім на сцені Навколокультурного простору зіграли «Кайдашеву сім'ю» та «Мері Поппінс», тобто ті вистави, які можна було зібрати по кількості людей[26].

Перші вистави в Навколокультурному просторі були дуже незвичайними, як для акторів так і для глядачів. У зв'язку з тим, що місце показу вистав було новим і афішувати масові події було небезпечно, про час і місце показу вистави люди дізнавались лише передаючи цю інформацію з уст в уста, тому актори перед початком вистави не знали, на яку глядацьку аудиторію доведеться грати, непередбачуваною також була і реакція глядачів. Адже на початку війни ще існував стереотип про те, що «культура зараз не на часі», з яким кардинально не погоджувалась головна режисерка Житомирського театру Наталя Тімошкіна.

Змінився не тільки кількісний склад глядачів, а і його контингент. Більшу частину відвідувачів Навколокультурного простору склали внутрішньо переміщені особи. Житомир став тимчасовим прихистком для багатьох сімей, які були змушені покинути рідні домівки та тікати від воєнних дій. Впродовж 2022 року від початку повномасштабного вторгнення Житомирщина гостинно прийняла понад 112 тисяч вимушених переселенців, за статистикою найбільше людей приїхало до Житомира з Донецької області. Тому працівники Житомирського театру відчували неабияку відповідальність, показуючи вистави людям, які пережили страшні події та бачили жахи війни на власні очі. Насамперед, важливо було організувати комфортну та невимушену атмосферу до та після вистави. Важливим є і той

факт, що внутрішньо переміщені особи могли відвідувати вистави безкоштовно.

Після завершення вистав, дуже часто глядачі залишались спеціально для того, щоб персонально подякувати акторам та режисеру за виставу. Це неабияк надихало працівників театру та стимулювало працювати далі, не покладаючи рук. Важливим показником було і те, що на вистави приводили дуже багато дітей, тобто рівень довіри глядача до Житомирського театру був на дуже високому рівні, як розповідають самі актори, такі моменти мотивували та змушували вірити в перемогу ще сильніше.

В Житомирі виявилось дуже багато переселенців, для яких театр став справжнім відкриттям. Як повідомляють працівники театру, багато внутрішньо переміщених осіб зізнавались, що спочатку вирішили відвідати театр, щоб відволіктись від постійних думок про рідний дім, але після першого ж перегляду вистави вирішили, що точно повернуться ще раз. Є багато глядачів-переселенців, яких працівники театру вже знають особисто. Ці люди, хорошому сенсі, стали залежними від театру, і деякі з них, вирішили лишитися в Житомирі назавжди, щоб повертатись в театр знову і знову.

Паралельно з роботою в Навколокультурному просторі театральна труппа Житомирського театру виїжджала з виставами у воєнні частини. Військові під час перегляду вистав могли культурно відпочити та духовно збагатитися, адже театр - це форма мистецтва, яка надає людям можливість пізнати нове, поринути у світ творчості та культурних цінностей. Показ вистав у воєнних частинах сприяв підтримці психологічного здоров'я військових та підняттю їх морального духу. Своїми виставами у військових частинах Житомирський театр виказував особливу повагу та шану українським захисникам, працівники театру морально і матеріально підтримували військових, тим самим черпаючи натхнення для майбутніх прем'єр.

Головна режисерка Житомирського театру закликає не забувати якою ціною дається українському народові кожен сантиметр відвойованої землі. Не можна забувати про тих, хто захищає українську землю, про тих, хто сидить в холодних окопах або під палючим сонцем, про тих, хто взяв на себе найстрашнішу функцію. Але варто пам'ятати і про те, що на цих захисниць та захисників вдома чекають рідні люди, тому під час воєнного стану на театр покладений обов'язок – підтримувати та розраджувати сім'ї українських військових. Варто уточнити, що під час воєнного стану для військових та їхніх дітей перегляд вистав у Житомирському театрі є безкоштовним.

«Під час війни люди зустрічаються один одного, закохуються та одружуються. В той момент, коли воїн робить пропозицію своїй майбутній дружині, і вона знає, що завтра він піде на передову, вона бере на себе відповідальність чекати і робити так, що він знав, що його люблять і чекають, це дуже важливо. Театр повинен давати людям оці короткі моменти щастя. Якщо хтось може зробити когось хоч трошки щасливішим, то чому ж цього не робити?» - каже Наталя Тімошкіна[30].

Директор та художній керівник театру Наталя Ростова, всіма силами намагалась полегшити робочий процес для колективу Житомирського драмтеатру, і вже в серпня 2022 року, після закриття 79-го театрального сезону, питання з приміщенням було вирішене. Усі працівники театру змогли повернутися у рідні стіни, де вже було облаштоване укриття на випадок повітряної тривоги. Сховище розраховане на 500 людей, рівно стільки театральна каса і має право продавати квитків.

Алгоритм роботи театру під час повітряної тривоги є наступним: лунає оголошення, що повідомляє глядачам про ймовірну повітряну небезпеку, капельдинери пропонують відвідувачам театру спуститися в бомбосховище, там глядачі перебувають до відбою повітряної тривоги. У сховищі є все необхідне на випадок екстрених ситуацій: вода, їжа та аптечка, що містить засоби та медикаменти, для надання першої медичної допомоги. Якщо

тривога триває довше сорока хвилин, вистава скасовується та переноситься на інший день, квитки, придбані на цю виставу є дійсними. Якщо ж тривога була короткочасною, вистава продовжується з того місця на якому її було перервано, глядачам надається пів години з моменту відбою повітряної тривоги, щоб повернутися назад до зали.

Для працівників театру, повернення у приміщення Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги стало тріумфальним. Відбулася абсолютна переоцінка цінностей. У акторів відкрилося друге дихання, усі були налаштовані працювати ще більше, сумніви, що до того, чи на часі зараз театр розвіялись остаточно. Життя поділилось на «до» і «після». Очевидним був той факт, що так як було до війни, вже не буде ніколи.

Війна кардинально трансформує робочий процес театру, особливо при підготовці нових вистав. Якщо репетицію старої вистави перериває повітряна тривога, на якості вистави це відображається не суттєво, адже це вже опрацьований матеріал. Тоді як під час підготовки нової вистави ця проблема постає досить гостро, витрачається багато зусиль: переносяться репетиції, через що зміщується їх графік – це умови, в яких дуже важко працювати. Ситуація в будь-яку хвилину може змінитися, це означає, що актори повинні бути гнучкими та мобільними. Безумовно, в такі моменти стає помітно, наскільки люди сконцентровані та віданні своїй справі.

В осінньо-зимовий період виникає інша проблема – як обігріти приміщення. В такий час важко репетирувати, але точно так само глядачам важко сидіти в холодному залі. Тим не менш, усі діячі театру безмірно вдячні тим, хто не дивлячись на будь-яку погоду, сирени і всі негаразди все одного приходять на вистави[26].

Особливо критично в період воєнного стану постає проблема з фінансуванням театру. Регіональна влада не виділяє достатньо коштів на утримання та розвиток театру. Внаслідок цього Житомирський драмтеатр стикнувся з необхідністю урізання бюджету на розробку та проведення нових

вистав. Працівники театру отримують заробітню плату нерегулярно. Іноді доводиться працювати без зарплатні по декілька місяців, або отримувати не повну суму виплат. Через це, деякі працівники театру були змушені шукати нове місце роботи. За результатами опитування акторів, було виявлено, що більшість з них, вимушені шукати підробіток на стороні, погоджуватись на другу або й третю роботу, щоб мати змогу утримувати свою родину.

Моральна і фізична виснаженість акторів в тандемі з недостатнім фінансуванням впливає на якість роботи театру та суттєво знижує якість нових постановок. Але попри це, більшість працівників не збираються полишати театр, вбачаючи в мистецькому векторі перспективне майбутнє України.

Житомирський академічний музично-драматичний театр імені Івана Кочерги слугує наразі потужним соціальним центром не лише для глядачів а і для самих працівників. Він слугує для усіх людей місцем, куди вони можуть втекти від жорстокої реальності, здійснити культурний обмін та виразити свої справжні почуття через мистецтво. Театр виконує функцію своєрідної психологічної підтримки, допомагаючи людям пережити складні емоційні потрясіння та впоратись з власними переживаннями та проблемами.

Науково доведено, що мистецтво може стати формою терапії, у якій люди виражають свої думки, почуття та досвід через творчий процес. Мистецькі події створюють можливості для спільної участі та обговорення і можуть допомогти в процесі відновлення після стресових ситуацій, травм або складних переживань. Воно надає можливість рефлексії та пошуку внутрішнього спокою.

Сучасний Житомирський театр уже давно не такий, як був до воєнного вторгнення російських загарбників на територію України. Він не вчить, а розповідає про добро і зло своїм глядачам. Він намагається зцілити кожного відвідувача від отриманих травм і жаху війни. Значення театру в умовах воєнного стану є неоціненним.

У підсумку можна сказати, що Житомирський театр, як і інші українські театри став втіхою для українців у важкі часи війни, дозволив

відволіктись від щоденних жахів воєнних дій, переживаючи інші емоції під час перегляду тих чи інших вистав. Основне завдання театру полягає в тому, щоб залучити глядачів до дискусій, стимулювати їх до самовираження та саморозвитку. Театр має бути майданчиком, де глядачі можуть обговорювати та аналізувати питання, що стосуються національної самоідентифікації. Вплив на емоційну сферу різними засобами театрального мистецтва призводить до духовного збагачення внутрішнього світу людини та її становлення.

3.2. Зміни в колективі театру. Прем'єри, випущені після 24 лютого 2022 року

Колектив Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги до подій в лютому 2022 року налічував близько сімдесяти чоловік:

- актори;
- артисти драми;
- артисти балету;
- артисти оркестру;
- помічники режисера.

Наразі колектив і штат театру повністю не укомплектований. Це відбувається внаслідок глобальної еміграції українців за кордон в цілях власної безпеки або в пошуках кращих умов праці та більшого заробітку. Багато акторів підписали контракт зі Збройними Силами України, або вступили до лав Територіальної оборони. У Житомирському драмтеатрі на захист державних кордонів України стали: Андрій Доманський, Сергій Артеменко, В'ячеслав Давидюк, Олександр Литовченко, музикант оркестру Олег Гаранчук та артист балету Павло Собченко.

На разі, актора Олександра Литовченка можна побачити на сцені театру, його відпустили в ротачію, щоб відновитися, але Олександр не зміг довго сидіти вдома та майже відразу повернувся вже на інший фронт, культурний.

На момент взяття інтерв'ю, артист балету Павло Собченко вже місяць не виходив на зв'язок, на разі його доля лишається невідомою. Усі працівники театру дуже хвилюються за нього, та роблять усе можливе, щоб знайти Павла.

До початку повномасштабного вторгнення Житомирський драмтеатр мав у складі театральної трупи багато молодих акторок та акторів. Колектив театру невпинно поповнювався молодими і свіжими талантами, але ранок 24 лютого 2022 року вніс свої корективи. Дмитро Савченко, молодий і перспективний актор, що став частиною творчого колективу Житомирського театру в 2021 році, саме цього дня мав вперше вийти на сцену в ролі Хоми у виставі Петра Авраменка «Вій». Але виставу були змушені відмінити. Пізніше, після відновлення роботи театру, Дмитро все ж відіграв свою першу прем'єру в ролі мандруючого філософа та богослова Хоми Брута, але ранок 24 лютого закарбувався у пам'яті молодого актора та більшості українців, як один із найстрашніших днів у історії України.

Щоб театр міг повноцінно функціонувати та випускати прем'єри, керівництво Житомирського драмтеатру вирішило залучати до співпраці студентів житомирських мистецьких коледжів та вищих навчальних закладів. Станом на грудень 2023 року, у театрі працюють троє студентів четвертого курсу Житомирського фахового коледжу культури і мистецтв імені Івана Огієнка: Оніщук Іванна, Павленко Мальвіна та Катріч Олександра. Студентів влаштували на неповний робочий день, тому вранці – вони зразкові студенти коледжу культури, а у ввечері – артисти драми на сцені Житомирського театру. Окрім цього, студенти коледжу культури постійно відвідують вистави та репетиції, набуваючи важливого практичного досвіду, керівництво театру ніколи не відмовляє студентам, і запрошує їх брати участь в масових сценах вистав.

Петро Авраменко – Заслужений артист України, режисер Житомирського театру, за сумісництвом викладає в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, готуючи фахівців у

спеціальності «Сценічне мистецтво». Петро Михайлович посприяв тому, щоб студенти Житомирського педуніверситету змогли проходити навчальну та виробничу практику в Житомирському драмтеатрі. Також до різноманітних заходів, перформансів та концертів, що відбуваються в театрі, залучають студентів Житомирського музичного фахового коледжу імені В. С. Косенка.

Взаємовигідна співпраця з освітніми установами допомагає театру перекривати кадрові недостачі, а студентам фахових коледжів та університетів набувати неоціненного практичного досвіду з можливістю подальшого працевлаштування. Такі обставини сприяють випуску прем'єрних вистав, але, на жаль, не скорочують час, що потрібен для їхньої підготовки.

Не зважаючи на реалії, в яких доводилось працювати Житомирському театру, вже 29 вересня 2022 року на сцені драмтеатру відбулися сценічні читання в рамках Літературного марафону «Відсіч». Ця літературна вистава стала творчою відповіддю театру на ситуацію в країні. Вона була створена за мотивами творів учасників літературного марафону серед українських письменників «Війна Росії проти України./Відсіч.-2022». Це був конкурс на визначення кращих літературно-мистецьких творів, що утверджують ідеали патріотизму, гуманізму та національно-культурного відродження, змальовували боротьбу українського народу за незалежність проти агресора[28].

Режисером-постановником стала заслужена артистка України Наталія Тімошкіна. У самій виставі брали участь студенти кафедри сценічного мистецтва Житомирського державного університету І. Франка, вихованці дитячої театральної студії «Візаві» та студенти Житомирського фахового коледжу культури і мистецтва ім. І. Огієнка. Проєкт було реалізовано за підтримки: Управління культури і туризму Житомирської ОДА, НУО «Сучасний Формат», Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Житомирської міської ради, Волонтерського штабу Житомира[Додаток Ж].

Прем'єра літературного перформансу «Відсіч» стала підсумком літературного конкурсу на кращу поезію, яку писали професіонали й аматори. Спочатку він відбувався на сцені, але одного разу на перформанс прийшли школярі, і перегляд перервала повітряна тривога. Актори з глядачами спустились в бомбосховище, і не дивлячись ні на що, вирішили продовжити виставу. Після цієї ситуації було прийнято рішення грати перформанс в «природніх декораціях». Відтоді його проводять виключно у сховищі театру, прямо під сценою[30].

Дійство відбувалось без зайвих декорацій та костюмів, без гриму та спецефектів, лише «оголені» людські душі та емоції, що нікого не лишають байдужим. Літературний марафон «Відсіч» і досі не припиняє відкривати нові таланти, а Житомирський академічний музично-драматичний театр вже провів за його мотивами більше 10 літературних вистав. Кожен перформанс є унікальним та неповторним.

Наступною прем'єрою у 2022 році, стала дитяча українська казка, музично-пластична феєрія «Ніч чудасії». Виставу поставлено за п'єсою Аркадія Гарцмана та Ігоря Шуба «Як опудало женитися хотіло». Для житомирської сцени її адаптувала Наталія Тімошкіна. Велика команда режисерів і акторів зіграла черговий шедевр, який дуже сподобався юним глядачам. (Додаток 3).

В анонсі було вказано так: «У магічну «Ніч чудасії» стаються дива: зорі сяють яскравіше, повітря набуває казкового присмаку, ліс оживає, починаються найцікавіші пригоди. Пориньте у казкову атмосферу новорічної вистави, у якій неодмінно здійсняться усі ваші мрії. Завітайте до театру й станьте частиною Чудасії! У нас затишно, весело та безпечно» [28].

Вистава «Ніч чудасії» стала відкриттям як для глядачів, так і для самих виконавців. У ній вдало поєдналися українські традиційні фольклорні мотиви з сучасним мистецтвом, у виставі лунали пісні молодого українського співака та композитора Антона Вельбоє. Головна героїня – Оксана, яку кохає Тарас. Сюжет казки розгортається в українському селі під назвою «Добре». Через

свою вередливість Оксана потрапляє у халепу, і її коханий Тарас змушений рятувати її від страшного Опудала. Та як розповідає Василь Мачульський, актор, що грав головного героя, його персонаж Тарас усіма своїми діями намагається донести глядачеві, що боротися можна не лише кулаками, а й за допомогою інтелекту.

Балетмейстер театру Катерина Галанзовська намагалась наповнювати виставу сучасними і народними танцями, адже перед колективом театру постало важливе завдання, особливо в умовах воєнного стану – створити сучасну українську постановку, яка зможе захопити дітей до вивчення української культури.

Закінчити театральний сезон Житомирський драмтеатр вирішив прем'єрною виставою режисера Петра Авраменка «Хлібне перемир'я». Як зізнається сам режисер, робота над виставою тривала понад 2 місяці, дуже багато часу було витрачено на застольний період та режисерський аналіз п'єси. Для уточнення усіх нюансів майбутньої вистави Петро Авраменко звертався напряду до автора п'єси Сергія Жадана.

Сюжет вистави розгортається влітку 2014 року, під час проголошення першого перемир'я. Його метою був збір врожаю, тому в подальшому це перемир'я отримало назву «хлібне». Вистава проводилася у форматі «сцена на сцені», під час перегляду цієї вистави відвідувачі театру перебували не у глядацькій залі, а на сцені разом з акторами. Це створювало ілюзію тісного сімейного кола.

Головною ціллю такого режисерського вирішення стало прагнення перетворити виставу на сповідь персонажів перед глядачами. Петро Авраменко розповів, що саме так глядачі стають учасниками подій, які відбуваються на сцені. Глядачі немов підглядають у щілини, закутки та розбиті віконні проміжки.

На сцені було створено декорації у вигляді будинку, зруйнованого російськими обстрілами. Варто зазначити, що декорації режисер сприймає як одного з персонажів. Вистава транслює вибір людей, адже обставини війни

змусили усіх діяти по-своєму. Кожен з героїв вистави абсолютно впевнений, на який бік стати, але їхні думки на рахунок війни різняться. Жоден з персонажів не поділяє думки іншого, вони знаходяться в постійному конфлікті.

Як розповідає сам режисер, задум даної постановки повинен був бути більш метафоричним, і глядач мав задати собі питання під час вистави чи вже після її завершення: «Чи існували персонажі взагалі? Чи були вони тут і сьогодні? Чи це взагалі все відбувається в голові головного героя?». Через цю метафоричність і через складність самої драматургії, дуже важко визначити якусь одну конкретну думку, щоб сформулювати це простіше. Ця історія про долі людей, які в умовах війни намагаються прилаштуватись до життя в сірій зоні.

В ході вистави розкривається тема безвихідності, до якої приходять персонажі, адже по сюжету навколо все горить, скрізь пожежі, а тікати нікуди. Усі персонажі досить нейтральні на перший погляд, адже вони пішли в свій час за пропагандою і своїми ідеалами, щиро прагнучи незалежності,. Але побачивши одну сторону, автор не описує, хто за кого, він апелює такими репліками «Ті прийшли... Ті зайшли... Ми з тими підемо...»[31].

«Усі персонажі п'єси знаходяться в будинку, зруйнованому вибухом. Прямо посередині. І будинок розколотий навпіл. І в ньому ікона розколота навпіл. І ці люди постійно забивають в одному кутку. Той кут - їхнє минуле. А що робити з минулим, якщо воно виявилось сильнішим за нас? Це лейтмотив вистави», - розповідає режисер і продюсер вистави[32].

Головного персонажа вистави звати Толік, це звичайний представник повстанців, який втратив дружину, що завдало йому величезної моральної травми. Чоловік примкнув до повстанського руху, але коли з'явилася російська влада, він розчарувався, побачивши це все з середини. Адже ця влада руйнувала усі ідеали, за які вони йшли, і він зрозумів, що не буде господарем на цій землі.

Знаходячись в постійній депресії, розбитий, абсолютно безнадійний, він уже не вірив ні у що, після втрати дружини та матері у його будинку почали з'являтися якісь персонажі: брат, тітка Шура, сусідка, його колишній побратим. При спілкуванні з ними, він розуміє, що вони для нього зовсім чужі люди, Толік не розділяє їхніх думок, а вони в свою чергу не розуміють його. В ході розвитку подій персонаж робить багато помилок, Тарас – персонаж далеко не позитивний, це одурена телевізором і пропагандою людина, і за задумом режисера, він не повинен викликати абсолютно ніякої симпатії у глядача. Толік – це уособлення морально і духовно зламанної людини, глибоко зануреної у свій психологічний стан.

Володимир Вербельчук, що втілює у життя образ Толіка, розповів про труднощі, які виникли в нього під час роботи над виставою «Хлібне перемир'я». Найважчим етапом для нього став застільний період. Володимир, в першу чергу намагався виправдати для себе цього персонажа, щоб вдало його зіграти. Для досягнення цієї мети необхідно було зрозуміти його психологію, стан, ретельно дослідити запропоновані обставини, в яких знаходився персонаж. Після цього, вибудувати лінію його поведінки та мотивацію його вчинків.

Василь Мачульський, актор театру, що виконав роль Толіка у другому складі вистави, розповів, що особисто для нього роль у цій виставі виявилася однією із найскладніших, які він зіграв на сцені за свої чотири роки роботи. «Найскладніше, що в цій ролі немає постійної лінії. Він коливається. Тут смієшся, а тут треба плакати. Тут треба бути злим, а тут – добрим. Постійні зміни тривають, як кардіограма», – зізнається Василь[34].

Вистава «Хлібне перемир'я» одразу зацікавила глядачів своєю специфічністю. Квитки на усі дні показу були розкуплені дуже швидко. Не зважаючи на популярність вистави, відгуки від глядачів не були однозначними. Відвідувачі театру поділились на дві групи: одні виходили з глядацької зали з абсолютною апатією і негативним ставленням до

побаченого, інших – вистава змусила серйозно замислитись та відкрити для себе щось нове. Деякі глядачі відчули жалість до персонажів вистави, але це ніяк не перегукувалось з істинним задумом режисера. Варто згадати, що жанр цієї вистави – сміх крізь сльози, тому, як зізнається режисер Петро Авраменко, головною його метою було викликати у глядачів емоцію та внутрішній конфлікт, і якщо відгуки про виставу є настільки неоднозначними, це може означати лише одне – він на правильному шляху.

21 вересня 2023 року Житомирський академічний музично-драматичний театр імені Івана Кочерги відкрив 80-й ювілейний театральний сезон великим театралізованим дійством під назвою «Нескорена Мельпомена». Його підготувала головна режисерка Житомирського драмтеатру Наталія Тімошкіна.

Підготовка до відкриття зайняла тривалий проміжок часу, адже метою Наталії Тімошкіної було створити з кожного концертного номеру міні-виставу. Репетиції тривали з ранку до ночі. До відкриття нового театального сезону були залучені студенти Житомирського музичного фахового коледжу імені В. С. Косенка. Вони зустрічали глядачів у фойє театру ансамблем ударних інструментів InRhythm. Директорка вищезгаданого навчального закладу повідомила, що з Житомирським драмтеатром була підписана угода про партнерство.

Перша частина театралізованого дійства була дуже потужною і національно-патріотичною, а вже на другій, глядач зміг розслабитися, послухати гарну музику і драйвовий оркестр. Крім цього, туди були включені і драматичні епізоди. Була зроблена композиція по «Безталанній». Вона настільки сподобалася глядачам, що у керівництва театру виникла ідея продовжити цей проєкт і зробити з нього виставу. Була зроблена дуже незвичайна пластична композиція за мотивами п'єси Федеріко Гарсія Лорки «Дім Бернарди Альби», в планах Наталії Тімошкіної у найближчому майбутньому розширити цю композицію до повноцінної вистави.

Дитячий театральний сезон Житомирський академічний музично-драматичний театр відкрив казковою пригородою «Ніч чудасії». На відкриття завітали діти з Житомирської міської громадської організації «Все робимо самі». Після вистави Житомирський драмтеатр відзначив грамотами зразкову театральну-хореографічну студію «Світлячок», під керівництвом відмінника освіти України, вчителя-методиста Ольги Костюшко.

3.3. Бачення воєнно-політичної ситуації в Україні акторами театру та перспективи розвитку театрального мистецтва в нових реаліях

Війна, як не дивно, стала шансом позбутися багатьох «совкових» зачатків театрального управління: від переосмислення значення та завдань театру до оновлення штату театральних професій. Сьогодні, як ніколи, необхідний обмін ідеями для того, щоб спільно долати кризи різного ступеня складності, реалізовувати робочі проєкти, передбачати та долати гуманітарні виклики наступних періодів. Важливо правильно зформувану стратегію розвитку новітнього українського театру та тим самим стимулювати державу до створення стратегії розвитку української культури.

У часи військово-політичної агресії театр продовжує існувати завдяки людям, які переживають непередбачувані емоційні випробування. Вони – справжні герої, зміцнені болем, вольовою силою та наполегливістю. Навіть у надзвичайно складних обставинах вони зберігають свою професійну майстерність та стійкість. Створення театральних постановок у сучасних реаліях — це вміння балансувати на межі між загрозою ракет, руйнуванням будівель, пожежами та втратами людського життя.

Актори Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги на початку повномасштабного вторгнення стали на роздоріжжі двох шляхів: поїхати чи лишитися. І хоч багато хто обрав перший варіант, ті, хто лишилися – поставили роботу в театрі на перше місце. Як зізнаються актори, першими думками вранці 24 лютого 2022 року були

думки про роботу. Актори переймались відміною вистави, намагаючись відволіктися від стресу та тривожних новин.

Важлива сила театру зараз та в майбутньому – це здатність підтримувати реабілітувати та духовно зцілювати людей. Театр насамперед здатний допомогти зберегти людину в собі, не даючи зупинитися всім механізмам. Крім того, важливо, щоб театр пробуджував, мотивував робити важливі висновки. Це необхідно для побудови світлого майбутнього.

Провідний актор театру В. В. Вербельчук говорить, що бачить Житомирський театр в майбутньому більш психологічним і мінімалістичним. Він вважає, що вектор сучасного театру задає Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка на чолі з Михайлом Захаревичем[30]. Актори Житомирського драмтеатру, не зважаючи на дуже насичений робочий графік, знаходять час для відвідування вистав Івана Уривського та Дмитра Богомазова. Вони черпають з їхніх вистав натхнення та насагу для того, щоб продовжувати працювати далі і постійно самовдосконалюватись.

На думку актриси Житомирського драмтеатру Оксани Рогутської, у сучасних класичних українських виставах зникає синдром «меншовартості», зникає «шароварське» відношення до гумору, до стилістики самих вистав. На сцену виводяться персонажі, психологія яких виходить на перший план і через це «радянщина» в плані декорацій і костюмів відходить у минуле. На її заміну з'являється дуже багато авторського матеріалу в плані музики, заснованої на національних мотивах.

На перший план виноситься людська доля, її психологічні відносини між персонажами і цікава стилістика, про яку раніше навіть не замислювалися. Вона побудована на пластиці та етюдах, де текст лише підтримує цю всю форму. Людське тіло і людський голос стають на перше місце, де текст є просто прикрасою. Більше емоцій і більше подій передається за допомогою пластики. Тому психологічний і мінімалістичний театр – це театр майбутнього.

Українські режисери поступово відходять від форми радянського театру, де обов'язковим елементом були величезні масові вистави. Руйнуються стереотипи, зникають безхарактерні персонажі, немає штампованості. Музика знову повертає свою автентичність, пишеться в теперішній час, з'являються дуже цікаві музичні обробки та абсолютно новий стиль, в якому на передньому плані стоїть людина, її внутрішні переживання та почуття, і зникає уся лишня мішура.

Сучасний український театр має здатність привертати увагу, говорити, транслювати на унікальному емпатичному рівні те, чого не може зробити політика. В даний час актори, які залишились працювати в Житомирському академічному музично-драматичному театрі імені Івана Кочерги та інших театрах України освоюють новий рівень рівноваги в умовах, що швидко змінюються. Постають нові випробування, в тому числі людяність та усвідомленість, яку проходять не далеко всі.

Театр на війні — це сумніви потрібності акторів. Майже всі учасники творчих колективів стикалися з цією дилемою на початку повномасштабного вторгнення. Через рік, можна сказати, театр у якийсь незрозумілий спосіб подолав депресію і почав потроху рефлексувати на те, що з ним відбувається.

Український театр має величезний досвід втрат – і поки, нажаль, він тільки збільшується. Проте, важливо відзначити, що сучасна ситуація спонукає до переосмислення цінностей та етичних норм у театральному середовищі. Одним із найпозитивніших досвідів війни стала явна архаїчність окремих театральних прийомів, фальшивість окремих сюжетів, перевтома від псевдоакадемізму.

Театр, який хоче сьогодні розважати і відволікати, стикається з «синдромом дефіциту уваги». Театр, який хоче домінувати, стикається з досвідом своїх глядачів, які побачили і пережили набагато більше, ніж персонажі тієї чи іншої вистави. Театр, що розповідає філософські притчі, викликає страшні конвульсії ввічливого позіхання. Український театр не

може дозволити собі залишатися незмінним: нескінченний рух і трансформація – ось його природа.

Культура – це другий фронт. На культурі тримається нація, її ідеологія та сила духу, і якщо сьогодні українці програють ось цей фронт, тоді заради чого, заради якої нації вони воюють, відстоюють своє, українське? Військові захищають не просто територію і землю, а свою націю, свою культуру, свої пісні, свої колискові... те, що вперше чує дитина в своєму житті. І якщо програти культурний фронт, тоді всі втрати будуть даремними.

Українці – унікальна нація. Як розповідає головна режисерка Житомирського театру Наталія Тімошкіна, спостерігаючи за українським творчим продуктом, стає зрозуміло, що він особливий. Заслужена діячка мистецтв України вважає, що у найближчому майбутньому український театр стане глибоко національним, сучасним і креативним. Складні умови, в яких доводиться працювати Житомирському драмтеатру вже 2-ий рік, Наталія Тімошкіна називає «стресом для організму під час хвороби», адже після подолання хвороби, організм зміцнюється і починає працювати по-новому. Отаким сильним організмом, елітарною частиною якої і є театр, бачить українську культуру Житомирська мисткиня.

Наталя Тімошкіна розповіла, що після першого випробування пандемією, всім здавалося, що страшніше уже бути не може. Був навіть момент масової легкої депресії, але коли пройшов певний відрізок часу, Житомирська режисерка вирішила направити своє емоційне напруження в правильне русло, так зародився музикально-поетичний перформанс «Банзай».

Наступним випробуванням стала війна. І Житомирський драмтеатр був змушений прийняти цей виклик, трансформуючи свою роботу відповідно до обставин, які склалися. Колектив театру став мобільним та швидким. «Якщо нам сьогодні кажуть «треба», ми не кажемо скільки нам потрібно часу, ми кажемо на коли це буде готово. Ця мобільність і зібраність колективу, готовність в будь-яку хвилину працювати, збиратись, показувати, робити,

поїхати на будь-який майданчик, мені здається, що на сьогоднішній день не існує такого місця, де ми б не змогли працювати, ми готові до будь-яких умов, головне – щоб було для кого працювати. Організованість і згуртованість колективу – це найголовніший знак оклику, і це однозначно про нас!» - з гордістю розповідає Наталія Тімошкіна[30].

З національних сцен тепер ніколи не звучатимуть вистави російською мовою. Для багатьох українців ця мова стала символом агресії, тому вона вважається не лише іноземною, як і будь-яка мова, що не є державною в Україні, а й ворожою.

Складні умови праці, та зменшення кількості відвідувачів театру призводять до активного використання сучасних технологій, з метою розширення аудиторії та залучення нових глядачів. Одним з найбільш важливих аспектів трансформаційних процесів українського театру в умовах воєнного стану стала цифровізація театрального процесу. За допомогою цифрових технологій українські театри змогли створювати та транслювати відео- та онлайн-версії своїх вистав, що дозволило їм залучати глядачів, які знаходяться за межами України, або не відвідують театри з міркувань власної безпеки. Крім того, цифрові технології дозволяють зберігати театральні постановки у цифровому форматі, що є важливим засобом збереження театральної культури для майбутніх поколінь. Житомирський академічний музично-драматичний театр імені Івана Кочерги тільки розпочинає свій нелегкий шлях до цифровізації театрального процесу.

Важко уявити, що чекає на театр після перемоги. Частина артистів зараз представляють український театр за кордоном. Це досить відповідальна та важлива місія. Увага всього світу прикута до нашої країни. Театральні діячі не мають права залишати світ байдужим до подій, що відбуваються на українській землі. Попри це, увесь колектив Житомирського драмтеатру впевнений, що українське мистецтво та культура, не зважаючи на обставини, вже вийшли на новий професійний рівень.

Висновки до розділу 3

Зокрема, у 3 розділі було досліджено та проаналізовано роботу Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги, зміни в репертуарній політиці та колективі театру. Взято інтерв'ю у головного режисера Житомирського драмтеатру Наталії Тімошкіної та провідного актора театру Володимира Вербельчука. На їх основі сформовані висновки про те, що сучасний український театр повинен бути більш мінімалістичним та психологічним.

Після двох місяців «простою» на початку війни, Житомирський театр у цілях безпеки, відновив свою діяльність на базі Навколокультурного простору, але зіткнувся з технічними труднощами в перенесенні вистави з великої сцени в залу, де навіть не було завіс.

Репертуарна політика Житомирського театру складалася дуже важко, через комплект штату: балет, оркестр і акторська трупа була не в повному складі. Перекрити кадрові недостачі, театру допомогла взаємовигідна співпраця з освітніми установами.

Особливо критично в період воєнного стану постає проблема з фінансуванням театру. Регіональна влада не виділяє достатньо коштів на утримання та розвиток театру. Внаслідок цього Житомирський драмтеатр стикнувся з необхідністю урізання бюджету на розробку та проведення нових вистав. За результатами опитування акторів, було виявлено, що 70% акторів, вимушені шукати підробіток на стороні, погоджуватись на другу або й третю роботу, щоб мати змогу утримувати свою родину.

Не дивлячись на це, за цей період Житомирський драмтеатр випустив 3 прем'єрних вистави: літературну виставу «Відсіч. Війна росії проти України», новорічну казка-мюзикл «Ніч чудасії» та виставу в неординарному жанрі «сміх крізь сльози» - «Хлібне перемир'я». Також варто відзначити те, що в цьому році Житомирський театр відкрив свій ювілейний 80-й театральний сезон великим театралізоване дійство «Нескорена Мельпомена».

ВИСНОВКИ

1. Аналізуючи роботу театрів по всій території України були визначені становище та видозміни в українському театрі після Революції гідності. Український театр продовжив основну ідею, засновану ще Лесем Курбасом – пошук власної ідентичності, потяг до Європейських тенденцій та побудова власної національної філософії. Та все ж театральний сектор потребує фундаментальних реформ на законодавчому рівні. Великим недоліком театру періоду після Революції гідності є відсутність закону про меценатство та можливостей комерційного театру.

2. Було вивчено зміни в роботі українських театрів після повномасштабного вторгнення і виявлено проблеми, з яким стикнувся український театр, а саме: зміна соціального контексту і демографічної ситуації у країні, захист театрів та убезпечення глядачів від можливих терористичних атак та обстрілів, закриття театрів на тимчасово окупованих територіях, повне чи часткове руйнування театральних будівель, зменшення фінансування та урізання бюджету на розробку й проведення нових вистав, мінімізації постановок та зниження їхньої якості, скорочення числа акторів та працівників театру.

3. Проведено аналіз історичних витоків театального мистецтва та віднайдена паралель становища культури сьогодні та в період Другої світової війни. Зроблено висновки, що український театр як під час 2 світової війни, так і після початку повномасштабного вторгнення залишився культурним символом та засобом вираження національної ідентичності. Українські театри протистояли окупаційній ідеології 80 років тому та протистоять зараз, і не зважаючи на тиск, зберігають національні мистецькі традиції, свою культурну спадщину та підтримують суспільство в умовах воєнного стану.

4. З'ясовано, що під час Другої світової війни на перший план висувалась проблема оновлення візуально-виразних здібностей режисерів та акторської творчості. Підводячи підсумки щодо становища театального

мистецтва в роки німецької окупації України під час Другої світової війни можна сказати, що український театр використовував легітимну позицію для найширшого спілкування з населенням і, таким чином, збереглися національні українські традиції у мистецтві. Українські театри, які діяли під час окупації перетворився на цілу систему національної театральної культури.

5. Досліджено роботу Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги в період воєнного стану. Сучасні реалії суттєво трансформували та дещо ускладнили роботу Житомирського театру, основними проблемами з якими стикнувся театр стали: не укомплектований штат, недостатнє фінансування та відсутність безпечного укриття. Не зважаючи на це, драмтеатр зумів повноцінно відновити роботу та повернутися до «передвоєнної» відвідуваності театру глядачами.

У підсумку можна сказати, що Житомирський театр, як і інші українські театри став втіхою для українців у важкі часи війни, дозволив відволіктись від щоденних жахів воєнних дій, переживаючи інші емоції під час перегляду тих чи інших вистав. Основне завдання театру полягає в тому, щоб залучити глядачів до дискусій, стимулювати їх до самовираження та саморозвитку.

6. Проаналізовано трансформації в театральній сфері та визначено перспективи розвитку театральної справи в Україні. Колектив Житомирського театру бачить український театр в найближчому майбутньому національним у всіх його проявах, сучасним, креативним, мінімалістичним та більш психологічним. Також Житомирський театр впевнений у тому, що зовсім скоро, усі українські сцени позбудуться синдрому «меншовартості» та «шароварщини», адже українське театральне мистецтво – це унікальний і високоякісний продукт, що ґрунтується на багатовіковій історії та традиціях українського народу.

Культура стала одним із ключових елементів відповіді на російську агресію. Український культурний плюралізм допоміг протистояти тривалому наступу Росії в культурній наративі, спрямованому на загострення поділу суспільства. У цій війні всі виміри – військовий, політичний, гуманітарний і культурний – однаково важливі.

Сьогодні українська культура, яка відродилася в роки україно-російської війни знову перебуває під загрозою. Попри значні втрати та фінансові перешкоди, спричинені повномасштабним російським вторгненням, українські діячі культури та продовжують свою активну діяльність, шукаючи шляхи подальшого розвитку своєї справи в Україні. Це дає можливість розвінчуючи міфи кремля, створювати коаліцію культурних інституцій щодо бойкоту російського культурного продукту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Майдан. До і після. Антологія актуальної драми. / Я. Верещак [та ін.]. Київ : Світ знань. 256 с.
2. Майдан від першої особи. Мистецтво на барикадах / упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. — Вип. 2. — Київ : К.І.С., 2016. — 304 с. : іл.
3. Веселовська Г. Український театр у часі війни. *Український тиждень*. 2022. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainskyj-teatr-u-chasi-vijny> (дата звернення: 20.01.2022).
4. Український театр: шлях до себе. Здобутки. Виклики. Проблеми. / С. Васильєв [та ін.]. Київ : КЖД "Софія", 2018. 145 с.
5. Михашко О. As long as we are alive. *Nachtkritik.de*. 2022. URL: https://nachtkritik.de/index.php?option=com_content&view=article&id=20693&catid=1552&Itemid=99 (date of access: 13.02.2023).
6. Котенок В. Український театр під час війни: 24 лютого – 24 квітня. *Кіно-Театр*. 2022. URL: <https://ktm.ukma.edu.ua/index.php/ktm/article/view/223> (дата звернення: 25.09.2023).
7. Театр Варта. *Dramox*. URL: <https://www.dramox.com.ua/teatry/254-teatr-varta> (дата звернення: 13.04.2023).
8. Котенок В. Херсонський театр: до, під час і після окупації. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/culture/2023/09/08/573622_hersonskiy_teatr_do_pid_chas_i_pislya.html (дата звернення: 19.09.2023).
9. Грабченко Н. 200 прем'єр за час війни. Підсумки театрального року в умовах воєнного стану. *Суспільне культура*. 2022. URL: <https://suspilne.media/culture/344908-200-premer-za-cas-vijni-pidsumki-teatralnogo-roku-v-umovah-voennogo-stanu/> (дата звернення: 11.01.2023).

10. Янко М. Як працюють львівські театри під час війни. *Суспільне новини*. 2022. URL: <https://suspilne.media/257457-gotuutsa-do-premer-ak-pracuut-lvivski-teatri-pid-cas-vijni/> (дата звернення: 03.08.2023).
11. Мистецтво під час війни: як працюють театри Києва. *ТСН.ua*. URL: <https://tsn.ua/lady/news/obschestvo/mistectvo-pid-chas-viyni-yak-pracuuyut-teatri-kiyeva-2130178.html> (дата звернення: 24.05.2023).
12. Усачова О. Театри воєнного часу: як вони працюють після 24 лютого. *Mind*. URL: <https://mind.ua/publications/20245529-teatri-voennogo-chasu-yak-voni-pracuuyut-pislya-24-lyutogo> (дата звернення: 14.04.2023).
13. Поліщук В. Театри в Одесі: як виживають та дають вистави під час війни. *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/article/odesskie-teatry-vo-vremja-vojny-o-spektakljah-v-bomboubezhishhah-i-premerah-s-generatorami> (дата звернення: 20.04.2023).
14. Жданович О. «Виндзорские кумушки» в Одесском театре Революции // Большевицское знамя. — 1941. — 16 янв.
15. В. М. Гайдабура, Театр між Гітлером і Сталіним: Україна, 1941–1944. Долі митців. Київ: Факт, 2004, 320 с.
16. В. А. Нестеренко. –Сценічне мистецтво у військовій зоні України в 1941–1943 рр.», Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. Випуск 9, Частина 3. К., 2005: 55.
17. А. Нестеренко, –Сценічне мистецтво у військовій зоні України в 1941–1943 рр.», Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. Випуск 9, Частина 3. Київ, 2005:56.
18. В. Ревуцький, В орбіті світового театру. Київ–Харків–Нью-Йорк, 1995, 45.
19. Львівський театр опери та балету імені Івана Франка. Фотонарис (Львів: Каменярь, 1989), 79.
20. Остап Тарнавський, Літературний Львів 1939–1944. Спомини (Львів: Просвіта, 1995), 135.

21. Віра Левицька, –Вдячність Глядачам, Наш театр. Книга діячів українського театрального мистецтва 1915–1975, Том 1 (Нью-Йорк: Об'єднання Мистців Української Сцени (ОМУС), 1975), 733–737.
22. В. Гординський, –Видатний акторський профіль В. Блавацького. Свобода. 12 січня 1993, 3.
23. Василько В. Із спогадів / В. Василько // Музи тоді не мовчали. 1941–1945: [Спогади, нариси, статті, замітки / За заг. ред. Г. І. Лягушенка]. – 2-е вид., доп. Київ. : Мистецтво, 1985. – С. 38-39.
24. Художня культура України. Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с. Антофійчук В.І. Культурологія: Корот. термін. словник /В.І.Антофійчук; Чернівець. нац.. ун-т ім. Ю.Федьковича – Чернівці: Рута, 2002. – 151 с.
25. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.2. – Львів: Світ, 2005. – С. 61-100.
26. Кузнєцова Т. Транслявання національної культури сучасними ЗМІ: основні тенденції та перспективи [Електронний ресурс] /Т. Кузнєцова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Soc_komun/2008_1/12.html. (дата звернення 28.09.2023).
27. Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. – 2014. –№ 14. – С. 236-243. Новікова Л. Інтеграція українського кінематографа у світовий кінопроцес /Новікова Л. // Стратегії дослідження екранних медіа. Київ, 2013. – С. 339–351.
28. Гайдабура В. М. Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941–1944 рр.) /В. М. Гайдабура // Український театр ХХ століття / [Редкол.: Н. Корнієнко та ін.]. Київ. : ЛДЛ, 1993. –С. 321-341.
29. Житомирський драматичний театр ім. І. Кочерги – 02 жовтня 2023. URL: <https://zhzh.com.ua/kultura/zakulissia-zhitomirskogo-dramatichnogo-teatru-im-i-kochergi-mistectvo-v-umovah-vijni.html> (дата звернення 21.10.2023).

- 30.«Лишатися (не) можна...»: Вистава у Житомирі – 02 жовтня 2023. URL: <https://suspilne.media/548379-lisatisa-ne-mozna-u-zitomiri-aktori-hersonskogo-teatru-pokazali-zitta-v-okupacii-ta-roza-neu/> (дата звернення 01.11.2023).
- 31.«Ніч чудасії»: прем'єра для дітей – 12 жовтня 2023. URL: <https://zhzh.com.ua/kultura/nich-chudasii-u-zhitomirskomu-dramteatri-pokazali-premru-dlia-ditej.html> (дата звернення 12.11.2023).
- 32.Вистава «Хлібне перемир'я» за п'єсою Сергія Жадана – 28 вересня 2023. URL: <https://suspilne.media/516759-u-zitomirskomu-akademicnomu-teatri-pokazali-premernu-vistavu-hlibne-peremira-za-pesou-sergia-zadana>. (дата звернення 14.11.2023).
- 33.Національний академічний театр І. Франка – 22 вересня 2023. URL: <http://ft.org.ua>. (дата звернення 01.12.2023).
- 34.Криза як поштовх до змін: П'єр Луїджі Сако про культуру в часи пандемії. URL : <https://gwaramedia.com/kryza-yak-poshtovh-do-zmin-p-ierluidzhi-sakko-pro-kulturu-v-chasi-pandemii/> (дата звернення 20.11.2023).
- 35.Дергач М.А. Театральне мистецтво та соціалізація особистості. Соціальна робота в Україні: теорія і практика №3(8). К., 2004. С.57-62.
- 36.Левицька В.А., Денесюк О.А. Вплив мистецтва на формування національно-патріотичних почуттів особистості. «Young Scientist». 2018. С. 5-8.
- 37.Семенов О.С. Формуємо творчо спрямовану особистість: перші кроки: навч. посіб. / О.С. Семенов. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2016. 156 с.
38. Сухорукова В.М. Як виховати патріота. Х.: Ранок, 2015. С. 3-27.
- 39.Ушакова І. М. Збереження психологічного здоров'я особистості під час війни. Всеукраїнська науково-теоретична конференція молодих учених. Харків: ХДАК, 2022. С. 39-40.
- 40.Юдова-Романова К., Стрельчук В, Чубукова Ю. Режисерські інновації у використанні технічних засобів і технологій у сценічному мистецтві // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв Серія Сценічне мистецтво 2(1). С. 52-72.

- 41.7 тенденцій у театральній галузі України. URL: <https://www.culturepartnership.eu> > article > ua-theatre (дата звернення : 23.11.2023).
42. Як український театр відповідає на виклики часу. URL : <https://volynonline.com> > yak-ukrayinskiy-teatr-vidpov... (дата звернення 08.12.2023).
43. PostPlay Театр – справжній театральний андеграунд. Інформація. URL : <https://teatrarium.com/postplay-teatr-andegraund> (дата звернення 12.12.2023).
44. Смілянець М. Центр мистецтв «Новий український театр» – один з перших незалежних театрів Києва. URL : <https://teatrarium.com/noviyukraine-teatr/> (дата звернення: 13.12.2023).
45. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури: монографія. Київ : НАКККиМ, 2016. 353 с.
46. Орлова О.І. Сучасні тенденції розвитку театру в Україні: соціологічний аспект // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2018, Вип. 79. С.141-150.
47. Новий форум «Інновації в театральні-видовищних заходах». URL: <https://eurhythmics.com.ua> > u-kievi-vidbuvsya-forum-... (дата звернення : 13.12.2023).
48. Культурні потреби та пріоритети сучасної української молоді. URL : <http://rys.org.ua> (дата звернення 12.12.2023).
49. Коваленко-Хурсіна О. Модернізація українського законодавства у сфері культури і театального мистецтва з огляду на досвід країн Євросоюзу. URL: <http://kurbas.org.ua/projects/almanah12/12.pdf> (дата звернення 14.12.2023).
50. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України : монографія. К. : НАКККиМ, 2014. 296 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сцена з вистави «Повертайся живим»

(фото М. Дуки)

Фінальна сцена вистави «Повертайся живим»

(фото М. Дуки)

Мельпомена перед Херсонським театром

Вистава «Лишитися (не) можна»

Укриття у театрі імені Марії Заньковецької

Укриття в театрі Лесі

В. Шекспір «Віндзорські кумасі». Одеський театр ім. Жовтневої революції, 1941.
Суддя Шеллоу — Г. Бабенко, місіс Форд — Л. Мацієвська, місіс Педж — Л. Гаккебуш

В. Шекспір «Віндзорські кумасі». Одеський театр ім. Жовтневої революції, 1941. Сцена з вистави

О. Корнійчук «Фронт». Київський академічний український драматичний театр ім. І. Франка, 1942.

Огнєв — В. Добровольський

Оперний театр, 1942 р.

Дружеский Украинский театр ім. ШОПСА

Велика діяльність
Українського театру

1936 рік

ОВЕЧА КРИНИЦЯ

Українська опера
Всього 4 акти, 10 картин

Реставрація: В. М. Антонович
Художник: А. Н. Швабський
Музика: А. С. Цейтлін
Танці в постановці: М. М. Крижанівський
Декорації: режисера — С. С. Зін'я

Для відомості: в селі Фурчів
Олександрівський Союз Рад в
Івано-Франківську у 1936 році.

ДИЮВІ ОСОБИ

Дир. Театру	Григорій Галич	М. Г. Гармаш
Фурчів	сцена	Д. Ф. Пилипчук
Заступник	сцена	Ю. О. Жарко
Артисти	сцена	І. І. Ковалюк
Музик		В. Г. Солоний
Художник		П. П. Черняк
Худож. режисер		С. Г. Зін'я
Фурчів	сцена	М. С. Снідан
Декорації	сцена	Т. І. Маринюк
		А. В. Швабський
Покраїна	сцена	Л. Ф. Пилипчук
Художник		Н. С. Черняк
Сцена		О. С. Овчар
Секретар		Васильченко Н. І., Височак Е. Ф., Добрянська В. І., Зорка Н. Ф., Зинько Л. П., Іванко Г. А., Лещенко К. Д., Демченко Н. М., Пилипчук Ф. Д., Ткачів В. Р., Сулим Л. Ф., Демченко Г. І., Іванко К. І., Кушнір М. П., Сивачук Д. К., Іванко Г. К., Фельдман М. І., Зинько Г.
Художник		Матющак А. Ф., Мурин К. В.
Секретар		Григорій А. Ф., Антонович Г. П., Григорій Я. Богданович І. Я., Пилипчук І. С., Ткачів О. Д., Швабський В. Д., Шуряк.
Покраїна		Григорій Я. І.
Покраїна		Цейтлін А. Д., Шуряк.

Директор: І. Я. Рибаківський

УДІЛЮЮЧИ ВОЛЮЩЕДИННО
УКРАЇНІ З РОСІЮ
ПРИСЯГНУТЬСЯ

ІВАН КОЧЕРГА

**ЯРОСЛАВ
МУДРИЙ**

ДРАМАТИЧНА ПОСМА
ВИСТАВА НА ТРИ ЧАСТИНИ

НАСТАВНИК КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ
НАСТАВНИК ГОРЬКОЇ ШКОЛИ
НАСТАВНИК ПЕРШОЇ ШКОЛИ ДУБОВИЦЬКОЇ ШКОЛИ
1879-1880 ШКОЛИ

Рік вистави 1881   Сцена 1881-1887

Прем'єра 22 травня 1887

Творець Володимир Ковалюк

Вист. КОЧЕРГА

МАЙСТРИ ЧАСУ

Тричотириактний оперетт. в 4 ч. (Листів з самою опереткою)

Драматичний Український театр ім. ШОПСА

Лето де-Віста
Польова, Київський

Рік вистави 1884

ОВЕЧА КРИВНИЦЯ

Український
театр ім. ШОПСА

Листів 1884 рік

Постановка: К. М. Антонович
Кремльов: А. М. Шандор
Музика: А. С. Шайка
Танці у постановці: М. М. Кравченко
Декорації: ремісники - С. С. Сітка

Для розповсюдження в Київі Фунду
Спектр, Київський Співзаклад Репети в
Києві у 1879 році.

ЖИТОМИРСЬКИЙ МІСЬКИЙ ТЕАТР
Український музично-драматичний театр
буде поставлено
О. Норітчук

ПЛАТОН КРЕЧЕТ

П'єса на 3 картини
Постановка режисера—ГОРІЛОГО Я. І.
Художнє оформлення—НОРІТЧУК В., ВАРЖАНСЬКИЙ В.
Землемучастником—ОСТАПЧУК А.

РОЛІ ВИКОНУЮТЬ:

Платон — Янінський Г.
Ліда — Горєва Р., Філонович О.
Сльоба — Жулієвська Л., Слісєв М., Горілий Я.
Валє — Джулай В., Шевченко С.
Бублєк — Бойко П., Шевченко В.,
Ариадїя — Пустовійтецько І.
Марія Тарасівна — Нігорська М.
Берест — Уралов Ф., Нечипоренко М.
Майна — Самборська М., Лісовська З., Манарова С.
Христинка Архипівна — Зоріна Н., Самборська М.
Бочкарьова — Звірко Е.
Вася — Фещенко В., Комендатюк О.
Олєн — Шевченко С.
Секретар Р. П. К. — Дюжа В.

репертуар Житомирського академічного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги

Сцени театрального життя

Прем'єра «Відсіч»

Прем'єра «Ніч чудасії»

Інтерв'ю з головною режисеркою
Житомирського академічного українського музично-драматичного театру
імені Івана Кочерги
заслуженою діячкою мистецтв України

Наталею Миколаївною Тімошкіною

1) Розкажіть про ранок 24 лютого? Як і коли ви дізнались, що розпочалась повномасштабна війна?

«Ранок розпочався напевно так як і у всіх, це був шок і неочікуваність, але найдивовижніше те, що чомусь відразу було зрозуміло що це війна, не було ніяких інших припущень. 24 лютого ми повинні були грати виставу «Вій» і це мала бути особлива вистава, тому що ми вводили на головну роль Хоми нового актора – Дмитра Савченка, ясна річ, що це все відмінилось. Пройшло буквально хвилин 15, а можливо і менше, коли в театральну групу почали писати смс, зідзвонюватись і повідомляти один одного. Потім більшість зустрілись в театрі, не хотілось вірити, що це надовго.

2) Як швидко після початку повномасштабного вторгнення театр відновив свою роботу? Коли почались повноцінні покази вистав?

Перший час всі були розгублені, що і як буде далі... Потім був важкий період, коли на визначений термін театр не працював. В березні ми не працювали, вперше ми всі зібрались вже у середині квітня, але в театрі працювати не можна було. Тоді почали шукати місце, де можна було б продовжувати свою справу, тому що ті, хто не виїхав – розуміли що щось потрібно робити, тоді народився перший проєкт «Театральної оборони». Ми зрозуміли, що на своєму місці кожен має робити свою справу і тримати свою оборону. Багато наших працівників записались до ТРО, тому відновити роботу театру було досить складно. Ми почали шукати майданчики, де можна працювати і проводити репетиції і знайшли Навколокультурний простір, потім ми почали дуже тісно з ним співпрацювати, там і були наші перші вистави. Це були дуже незвичайні спектаклі, ми працювали не в рідних стінах, і ось цей стан, коли ми не розуміли скільки прийде глядачів і як вони будуть реагувати, який грати репертуар, що зараз треба людям, доречно це чи не доречно... в голові роїлась маса питань. Але в цей момент, директор театру - Наталя Ростова і другий режисер театру Петро Авраменко зібрали навколо

себе всіх і почали працювати над першими виставами після повномасштабного вторгнення. Так ми грали вистави до липня 2022 року, закривали театральний сезон ми теж в Навколокультурному просторі. І якою ж була наша радість, коли в серпні вирішилось питання з приміщенням, і ми зрозуміли, що повертаємось в театр. І ось в цей момент, коли ми прийшли в рідні стіни, всі наші відчуття помножились на сто, відбулась абсолютна переоцінка цінностей, ми дивились один на одного іншими очима, ми були інші. Для всіх життя поділилось на «до» і «після». Очевидним був той факт, що так як було до війни, вже не буде ніколи.

3) Яку виставу зіграли найпершою?

Першою ми показали виставу «За двома зайцями». Потім була «Кайдашева сім'я», «Мері Поппінс», тобто ті вистави, які можна було зібрати по кількості людей.

4) Чи був такий етап, коли вам здавалося, що театр зараз не на часі?

Ні, такого не було. Після першої ж вистави, ми зрозуміли, що людям це потрібно. До нас приходили глядачі, які залишались після вистав, і говорили нам дуже багато хороших слів, для них це була віддушину, яка допомагала на короткий термін відійти від того жаху і тих реалій, які були і досі є в нашому житті. Люди, яким потрібні були вже не просто психологи, а психіатри, приходили і приводили своїх дітей, ці моменти дуже важливі, коли розумієш, що можна замкнутись в собі і тихо помирати від жаху, а можна продовжувати жити. Тому ні, це питання відпало відразу.

І коли в мене запитують: «А чи на часі зараз дитячі вистави, комедії?». Я завжди відповідаю, що життя продовжується, зараз, у цю секунду. Ми не повинні забувати про тих, хто відвойовує нашу землю, про тих, хто сидить в холодних окопах або під палючим сонцем, про тих, хто взяв на себе найстрашнішу функцію, але в цих жінок і чоловіків є кохані, діти, в них народжуються діти, а в дітей трапляються дні народження. І коли, наприклад, дитині виповнюється 5 років, і ти їй кажеш: «Ми не будемо святкувати день народження, поки не закінчиться війна». А коли вона закінчиться? А якщо завтра, не дай Боже, впаде бомба, і ти цій дитині в цей день і в цей момент не подарував хоча б шматочок радості. Під час війни люди зустрічаються один одного, закохуються, одружуються, і в той момент, коли воїн робить пропозицію своїй майбутній дружині, і вона знає, що завтра він піде на передову, вона бере на себе відповідальність чекати і робити так, що він знав, що його люблять і чекають, це дуже важливо. Ми повинні давати людям оці

короткі моменти щастя. Якщо хтось може зробити когось хоч трошки щасливішим, то чому ж цього не робити?

5) Чи змінився глядач, після повномасштабного вторгнення? Як зараз відвідують театр?

Перші вистави були дуже обережні. По-перше не всі розуміли, де і куди йти, тому було і по 50 глядачів, але ми раділи і цьому. Ми виїжджали з виставами у воєнні частини, траплялось і так, що там нас заставала тривога. Я пам'ятаю, як самі військові просили нас не зупинятись, а працювати далі, їм це потрібно, їм це насправді потрібно, так само як і нам.

В нас дуже багато переселенців у місті, для яких наш театр став відкриттям, і є такі дивовижні відгуки, коли до нас приходять люди і кажуть: «Ми не хочемо їхати з Житомира через театр, тому що, не маючи рідного дому, рідних стін, ми від нічого робити вперше прийшли в театр, а далі ми просто стали залежними від цього театру, нам сюди хочеться іти». І такі слова для нас найважливіші. Часто переселенці приводять в театр і своїх дітей, вони передивились уже весь наш репертуар, і не по одному разу, і кожен раз вони йдуть, дякують і чекають нових вистав. Тому тут однозначно, ми повинні працювати, ми потрібні, і дуже хочеться, щоб нас в цьому підтримали.

Ми на цьому і стоїмо. Без чого чи без кого не може існувати театр? Без глядача. Якщо глядач зникне, ми нікому не будемо потрібні, ми тільки для цього живемо і працюємо, служимо, виходимо на сцену, долаючи всі труднощі, але іншого виходу немає, і це щастя, це правда щастя.

6) Які зміни відбулись в репертуарній політиці театру?

Репертуарна політика зараз дуже важко складається, через комплект штату, який на даний момент є в театрі. Балет, оркестр і акторська трупа не в повному складі, тому нам доводиться якось викручуватись. Ми намагаємось втримувати репертуар, який був в нас до війни, і зараз додаються нові прем'єри.

Тут треба тримати баланс репертуару дуже тонко, тому що потрібно точно розуміти, що в репертуарі повинні бути патріотичні вистави або перформанси, і разом з тим людям треба позитив, який допоміг би зняти стрес, тому зараз дуже затребуваний глядачами комедійний легкий жанр.

7) Які зміни відбувалися у колективі театру?

Є ті хто поїхали, і є ті хто лишилися, по різних причинах, і ми з великим розумінням відносимось до цього. Ясна річ, що колектив і штат не укомплектований так, як має бути укомплектований. Наші хлопці воюють в ЗСУ: Андрій Доманський, Сергій Артеменко, нещодавно повернувся Олександр Литовченко, музикант оркестру Олег Гаранчук, артист балету Павло Собченко, якого ми, до речі зараз шукаємо, і не можемо знайти, він вже майже місяць не виходить на зв'язок, ми всі дуже хвилюємось за нього.

8) Чи змінився підхід акторів до роботи? Вони емоційно виснажені чи навпаки, гнів на «сусіда» трансформується в так зване друге дихання?

Є моменти, і були моменти, особливо на початку війни, коли ось цю ненависть, вкладали в роботу, але жити ненавистю не можна, є ненависть до ворога, але паралельно повинна бути любов, доброта, підтримка, в протигагу ненависті, тому що «всупереч чомусь» це діє лише на короткий термін.

9) Які прем'єри були випущені після 24 лютого 2022 року?

Прем'єра літературного перформансу «Відсіч» це був як підсумок літературного конкурсу на кращу поезію, яку писали і професіонали і аматори. Спочатку вона відбувалась на сцені, але одного разу до нас на перформанс прийшли школярі, почалася повітряна тривога, ми спустились в бомбосховище і там продовжили грати далі. Після цієї ситуації ми вирішили, що цей перформанс ми потрібно грати в «природніх декораціях», тому тепер ми проводимо його лише у сховищі, прямо під сценою.

В минулому році ми зробили дитячу українську казку, музично-пластичну феєрію «Ніч чудасії», її дуже люблять і діти і дорослі, вона, мені здається, зараз дуже актуальна. Також в нас вийшла прем'єра вистави Жадана «Хлібне перемир'я».

Ми зробили велику концертну програму «Нескорена Мельпомена», перша частина була дуже потужною і національно-патріотичною, а вже на другій, глядач зміг розслабитися, послухати гарну музику і драйвовий оркестр, крім цього туди були включені і драматичні епізоди. Ми зробили композицію по «Безталанній», і сьогодні стоїть питання, щоб продовжити цей проєкт і зробити виставу. Ми зробили дуже незвичайний і пластично цікаву композицію по «Дому Бернарди Альби», і ми теж розглядаємо можливість продовжити цей проєкт і зробити повноцінну виставу. Планів дуже багато і я маю надію, що ніщо не зможете змусити нас мовчати. Коли говорять гармати, музи не мовчать.

10) Як працює театр під час повітряної тривоги?

Під час тривоги лунає оголошення, ми пропонуємо глядачам спуститися в бомбосховище. У нас є і такі проекти, які ми проводимо тільки в бомбосховищі. Ми можемо приймати стільки глядачів, скільки може вмістити наше бомбосховище, ми не маємо права приймати більше, наше бомбосховище розраховане на 500 людей, рівно стільки ми можемо продавати квитків.

11) Що є найважчим в роботі театру під час воєнного стану?

Війна сильно впливає на робочий процес, особливо при підготовці нових вистав. Бо якщо репетицію старої вистави можна перервати, але це матеріал, який всі знають, а новий процес, який потрібно здати в визначений термін, а тебе весь час перебивають, і ти все переносиш, зміщується графік репетицій, це умови, в яких дуже важко працювати, але на війні як на війні. Ми живемо сьогодні, зараз, і ситуація, яка є на даний момент, вона в будь-яку хвилину може змінитися, це означає, що ми повинні бути гнучкими, ми повинні бути мобільними. Безумовно, в такі моменти, я бачу дуже сконцентрованих людей, вони не дозволяють собі розслабитись, і як кажуть є слово «треба», і ось це «треба» воно визначає увесь хід роботи. Але думати про ці складнощі не можна, звісно, всі втомлюються, безумовно, зараз настає період, коли ми не розуміємо як буде обігріватися театр, тому що нам важко репетирувати, але точно так само глядачам важко сидіти в холодному залі. Ми безмірно вдячні тим, хто не дивлячись на будь-яку погоду, сирени і всі негаразди все одного приходять в театр.

12) Як трансформувався житомирський театр, починаючи з пандемії і до сьогодні?

Під час першого випробування пандемією, нам всім здавалося, що страшніше уже бути не може. Був навіть момент масової легкої депресії, але коли пройшов певний відрізок часу, ми зробили дуже цікавий проект з нашим оркестром, музикально-поетичний перформанс «Банзай», це був цікавий експеримент, але зараз ми не можемо до нього повернутись по численним причинам.

Наступним випробуванням стала війна. Що відбулося з театром? Ми стали мобільними, швидкими, ми стали командою «швидкого реагування». І якщо нам сьогодні кажуть «треба», ми не кажемо скільки нам потрібно часу, ми кажемо на коли це буде готово. Ця мобільність і зібраність колективу, готовність в будь-яку хвилину працювати, збиратись, показувати, робити,

поїхати на будь-який майданчик, мені здається, що на сьогоднішній день не існує такого місця, де ми б не змогли працювати, ми готові до будь-яких умов, головне – щоб було для кого працювати. Організованість і згуртованість колективу – це найголовніший знак оклику, і це однозначно про нас!

13) Сучасний український театр в умовах воєнного стану, який він?

Він однозначно незламний, тому що ті складнощі, які сьогодні вносить війна, і все що супроводжує її, безумовно неймовірно важко працювати в таких умовах, але знову ж таки, в усіх цих складнощах найкращі ліки це робота. Коли ти починаєш працювати, ти відходиш від цієї реальності, ти йдеш до своєї цілі і розумієш для чого ти це робиш, ти віриш, що в театр прийдуть глядачі, дорослі і маленькі, вони будуть чекати чогось нового, ці діти з насолодою будуть дивитися наші дитячі вистави, аплодувати, виносити акторам солодощі, ці традиції продовжують жити.

14) Наскільки важливою є культура в теперішніх умовах?

Культура – це другий фронт. На культурі тримається нація, її ідеологія та сила духу і якщо сьогодні ми програємо ось цей фронт, тоді заради чого, заради якої нації ми воюємо, відстоюємо своє, українське? Ми відстоюємо не просто територію і землю, а свою націю, свою культуру, свої пісні, свої колискові... те що вперше чує дитина в своєму житті. І якщо програти культурний фронт, тоді всі наші втрати були даремними...

15) Яким ви бачите український театр через 10 років?

Ми – унікальна нація. Коли я спостерігаю саме наш, український творчий продукт, я з гордістю розумію, що він особливий, це я можу сказати з точністю. В майбутньому я бачу український театр глибоко національним, сучасним і креативним. Мені здається, що всі складнощі, які з нами були, це як стрес для організму під час хвороби, організм зміцнюється і починає працювати по-новому, відбувається сплеск нового сильного свіжого організму. Отаким сильним організмом і буде наша культура, елітарною частиною якої і є театр.

Інтерв'ю з провідним актором
Житомирського академічного українського музично-драматичного театру
імені Івана Кочерги

Володимиром Володимировичем Вербельчуком

1) Розкажіть про ранок 24 лютого? Як і коли ви дізнались, що розпочалась повномасштабна війна?

Саме цього дня ми мали грати виставу «Вій», і справа в тому що в театр прийшов новий актор Дмитро Савченко, який вводився на цю дуже складну роль, і ми всі з нетерпінням чекали цієї прем'єри, яка мала відбутись 24 лютого. Тому цього дня, коли ми прокинулись вранці, першою думкою було: «Йти на роботу чи не йти?». Це доволі дивно, але мабуть людський мозок працює так в стресових ситуаціях, найперша думка в голові була про роботу, буде вистава чи не буде. Хоча сьогодні, ми всі прекрасно розуміємо, що це не ті думки, які повинні були виникати найпершими. Ми перебували в стресовому стані, зараз згадати ті емоції дуже складно, вони стерлися з голови, мабуть мозок так захищав себе.

2) Як швидко після початку повномасштабного вторгнення театр відновив свою роботу? Коли почались повноцінні покази вистав?

Коли почалась війна і ми всі сиділи на телефонах, дізнавались будь-яку інформацію, було зрозуміло, що на роботу ми не виходимо, перші два-три ні шоку минуло і постало питання що робити далі... І звісно як і багато хто з житомирян, ми одразу побігли будувати барикади, до адміністрації, до театру, там я трохи підірвав своє здоров'я, тому що на вулиці було досить холодно, і я серйозно захворів, потім довго лікувався.

Ми вийшли на роботу десь у травні, ми не могли займатись у театрі і перебрались в Навколокультурний простір, тому всі актори стали вантажниками і монтувальниками, стали технічними службами, тому, що величезну базу декорацій потрібно було майже вручну переносити з драмтеатру в Навколокультурний центр, і там ми відіграли досить багато вистав, і дитячих і дорослих.

3) Які емоції були під час підготовки та показу вистав на новому місці?

Нове місце, нова обстановка, я був дуже сконцентрований на тому, щоб все вдалося, тому що все змінилося, механіка сцени інша, інший зал, інші мізансцени. Мабуть тоді я найбільше задумувався над технічними питаннями, як перенести виставу з величезної зали, де все для цього було облаштоване, в зал де немає завіси, немає простору. Першим моїм відчуттям було напруження, щоб зробити все максимально якісно і чітко, для того, щоб глядач, який прийде на нову, непристосовану для театральної постановки локацію, не відчував дискомфорту, і щоб постановка зберегла свою якість. Відчуття були дуже незвичні, будь яка перерва вона накладає на людину відбиток, новий майданчик, абсолютно новий глядач, все було як вперше.

4) Як працює театр під час повітряної тривоги? Чи була у вас така ситуація, що повітряна тривога заставала прямо посеред вистави?

Тиждень тому в мене сталась така ситуація, на малій сцені. Алгоритм дій досить простий, якщо актори знаходяться на сцені, вони перестають грати, припиняють свою роботу, на сцену виходить хтось із адміністрації і оголошує про повітряну тривогу, бувало таке що і актори брали мікрофон і оголошували про повітряну тривогу. Паралельно в технічному плані, звучить ще оголошення на весь театр. Під час тривоги ми просимо всіх спуститися у сховище, а після відбою тривоги ми повертаємося до зали і продовжуємо виставу.

За півтора роки війни кілька разів розривалася вистава у нас через повітряну тривогу, я пам'ятаю лише один раз, коли ми не дограли. Це була вистава «Смішні гроші», ми були вже на самому фіналі, і був вже досить пізній час, тому виставу ми не дограли, але було оголошення, що квитки лишаються дійсними, і глядачі зможуть повернутися наступного разу, подивитися виставу. Але зазвичай відбувається так, що ми чекаємо відбою тривоги, якщо повітряна тривога триває недовго (від 20 до 40 хвилин) глядачі повертаються і ми дограємо виставу. Бувало таке, що тривога лунала перед виставою, така ситуація трапляється найчастіше, тоді глядач може почекати в сховищі, і після завершення тривоги ми починаємо виставу.

5) Розкажіть про прем'єрну виставу «Хлібне перемир'я», наскільки важким був репетиційний процес? Про що вистава?

Моє бачення вистави може трішечки різнитися з поглядом на неї режисера, саме тому вона так непросто нам давалася, тому що дуже важко зрозуміти драматурга. З одного боку все знаходиться на поверхні, це вистава про долю людей, які опинилися в сірій зоні, 2014 рік, когось з персонажів розкриваються більше, когось менше. Вистава про вибір людей, адже

обставини війни змусили людей діяти по-своєму, кожен з героїв вистави абсолютно впевнений, на який бік стати, і їхні думки на рахунок війни різняться, і кожен з персонажів не згоден з думкою іншого, вони знаходяться в постійному конфлікті.

Задум даної постановки повинен був бути більш метафоричним, і глядач мав задати собі питання під час вистави чи вже після її завершення: «Чи існували чи персонажі взагалі, чи були вони тут і сьогодні, чи це взагалі все відбувається в голові головного героя?». Через цю метафоричність і через складність самої драматургії, дуже важко визначити якусь одну конкретну думку, щоб сформулювати це простіше, скажу, що це історія про долі людей, які в умовах війни, намагаються прилаштуватись до життя в сірій зоні, кожен по-своєму, вижити і якимось чином жити далі.

Безвихідність, до якої приходять персонажі, тому що, по сюжету навколо все горить, скрізь пожежі, тікати нікуди, ці персонажі досить нейтральні на перший погляд, адже вони пішли в свій час за пропагандою і своїми ідеалами, вони, можливо, щиро захотіли незалежності, але побачивши одну сторону, автор не описує, хто за кого, він апелює такими репліками «Ті прийшли... Ті зайшли... Ми з тими підемо...».

б) Розкажіть про свого персонажа, та роботу над головою роллю.

Мого персонажа звати Толік, це звичайний представник повстанців, якщо їх можна так назвати, який втратив дружину, що завдало йому величезної моральної травми. Все, що я зараз скажу, це моя акторська позиція, щоб працювати з цим персонажем, його відіграти і виправдати, можливо автор закладав зовсім іншу суть, але я гадаю, що мій персонаж, коли почалися повстання, примкнув до повстанського руху, йому надали зброю, він спробував повоювати, але коли з'явилася російська влада, він розчарувався, побачивши це все з середини. Адже ця влада руйнувала усі ідеали, за які вони йшли, і вони зрозуміли, що не будуть господарями на цій землі, що вони просто пішки і маріонетки, тоді він злякався цього і втік, прихопивши з собою зброю, так би мовити, заліг на дно.

Знаходячись в постійній депресії, розбитий, абсолютно зневірений у всьому, він уже не вірив ні у що, він втратив дружину, померла мама, і тоді в його будинку починають з'являтися якісь персонажі, його брат, тітка Шура, сусідка, його колишній побратим. При спілкуванні з ними, він розуміє, що вони для нього зовсім чужі люди, він не розуміє їх, а вони не розуміють його. Звісно, мій персонаж наробив багато помилок, мій персонаж далеко не

позитивний, це одурена телевізором і пропагандою людина, і він не повинен викликати симпатії у глядача, абсолютно ніякої.

Мені як актору, потрібно було його виправдати для себе, щоб його зіграти. Мій персонаж був досить пасивним, його ніщо не спонукає до дії, і він нікого не спонукає до дії, тобто він просто зламаний, він вже не бореться ні за що і не підбурює людей до якихось дій, такого персонажа виправдати простіше, адже він глибоко занурений у свої моральні проблеми, у свій психологічний стан. Я просто намагався зрозуміти його психологію, його стан, і в цих запропонованих обставинах, коли навколо його оточують люди, які його не розуміють, вибудовувати лінію його поведінки, мотивацію його вчинків, чому він вступає в конфлікт з кожним із персонажів.

7) Як пройшла прем'єра «Хлібного перемир'я»?

Це була дуже складна робота, був довгий репетиційний процес, ми працювали два з половиною місяці. Будь-яка прем'єра завжди втілюється дуже важко, тому, що їй передує довга підготовка і ми всі виснажені. Емоції просто стираються з голови, тому, що ти відпрацьовуєш прем'єру і ти не завжди собою задоволений, далеко не завжди ти собою задоволений. Дечого ти до останнього не розумієш.

Вистава розрахована на невелику кількість глядача, це 100 місць, мала сцена. Були люди, які не зрозуміли цієї роботи, були і ті, які дуже негативно поставились до цієї вистави, але в негативі я бачу теж якісь позитив, адже це означає, що ми викликали якісь емоції у людей. По задуму режисера ми не повинні були викликати жалість до своїх персонажів, тому були люди, які виходили з глядацької зали з абсолютною апатією і негативним ставленням до побаченого, це теж добре, це означає що ми викликали якусь емоцію. Важче, коли людям взагалі немає що сказати. Є люди, яким шкода наших персонажів, і це трішечки не те, що ми хотіли продемонструвати цією роботою, але така людська натура.

8) Що є найважчим в роботі театру під час воєнного стану?

Зберегти свою професійність, не піддаватись емоціям, діяти холоднокровно, боротися з своїми внутрішніми конфліктами, тому, що, перед тобою постійно йде внутрішня боротьба, яка точиться вже другий рік: де ти більш потрібний? Ти потрібен і тут, на сцені, доносити до глядача культуру і мистецтво, трошечки відволікати від буденності, тому, що в той час ми всі жили новинами. І цей внутрішній конфлікт заключався в тому, чи правильно я роблю, що все таки продовжую працювати на мистецькому фронті.

Було багато проєктів, які ми втілювали з театром, наприклад, гастролі у військові частини, якісь благодійні заходи, робота з дітьми, соціальні проєкти, але найскладніше було розібратися в собі, чи правильно я роблю, що залишаюся в театрі, залишаюся з колективом, продовжую, не дивлячись ні на що, займатись цією роботою, ці внутрішні суперечності були найважчими. Зрозуміти і організувати себе, знайти відповідь, що правильно, а що неправильно, хоча я розумів, що правильно і неправильно це відносна річ, тому побороти в собі ці сумніви і налаштувати систему, повернутись до роботи і відновити ілюзію нормального життя, це було для мене найбільшим викликом.

9) Як трансформувався житомирський театр, починаючи з пандемії і до сьогодні?

Стало більше роботи, особисто в мене. В робочому організаційному плані майже нічого не змінилося. Звісно, ми завжди працюємо трішечки в напрузі, буде сьогодні тривога чи не буде, як правильно чисто технічно розірвати якусь сцену і завершити виставу. Для мене було новим досвідом, тиждень тому, коли на малій сцені, посеред вистави, де нас всього двоє персонажів пролунав сигнал повітряної тривоги. Я не знав, як правильно закінчити епізод, відправити людей до сховища, і як потім розпочинати, завіс немає, підійти і зарядитись на свою мізансцену не можна. В цьому епізоді було досить високе емоційний напруження, і потрібно було добре подумати, як правдиво глядачу продовжити цей епізод, для того, щоб у глядача швидко розвіялося відчуття театралізованості.

За цей весь період з'явилося більше нового досвіду, про який ми раніше навіть і не задумувалися. Ми не задумувалися раніше, що ми будемо великі громіздкі декорації переносити в маленьке приміщення і працювати там. Під час ковіду, ми робили відкриття театального сезону на вулиці, тому що тоді були обмеження на кількість людей в закритих приміщеннях, і це теж новий досвід. З'явилися нові форми роботи з глядачем, нові форми роботи театру, які не описує теорія, це нові форми, які створювались тут і зараз. Глядач мав змогу побачити «Театр під вербою», де проходили вистави і «Кайдашева сім'я» і «За двома зайцями», це взагалі щось було для нашого театру нове і цікаве.

10) Яким ви бачите український театр через 10 років?

Я бачу його більш психологічним і мінімалістичним. Вектор сучасного театру зараз задає театр Франка у Києві, з Іваном Уривським і Дмитром

Богомазовим, я з колегами дуже люблю відвідувати їхні постановки. У сучасних виставах є дуже багато авторського матеріалу в плані музики, зникає «шароварщина» в українській класиці. На сцену виводяться персонажі, їх доля і їх психологія, їх життя виходить на перший план, і втрачається за цим якась «радянщина» в плані декорацій і костюмів.

Національні мотиви в музиці, костюмах, мові звичайно є, але зникає оце «шароварське» відношення до гумору, до стилістики самих вистав. На перший план виноситься людська доля, її психологічні відносини між персонажами і цікава стилістика, про яку ми навіть не замислювалися, побудована на пластиці та етюдах, де текст лише підтримує цю всю форму. Людське тіло і людський голос стають на перше місце, де текст просто є прикрасою, більше емоцій і більше подій передається за допомогою пластики. Тому психологічний і мінімалістичний театр – це театр майбутнього.

Ми відходимо від форми радянського театру, де було обов'язковим ставити величезні масові вистави, ми руйнуємо стереотипи, зникають безхарактерні персонажі, немає штампованості. Музика знову повертає свою автентичність, пишеться сьогодні, є дуже цікаві музичні обробки. З'являється абсолютно новий стиль, де людина на передньому плані і зникає уся лишня мішура.